

Duurzaamheidsinformatie: De effecten van de CSRD op het mkb

Colofon

Ludger Niemann, onderzoeker New Finance
Dr.ir. Sebastiaan Morssinkhof, onderzoeker New Finance
Dr. Martijn Jeroen van der Linden, lector New Finance
Drs. Karl de Vries, onderzoeker New Finance

Centre of Expertise Digital Operations & Finance,
lectoraat New Finance

februari 2025

Met medewerking van:

Louis Brussee, Maaïke Snijder, Mansoor Mubarak,
Marleen van Beek, Dr. Samuel Kernan Freire,
Vanita Khoenkhoen. En dank voor ondersteuning
bij internationale interviews aan
Dr. Sandra Nascimento da Nóbrega
(Lectoraat Changing Role of Europe).

Delen uit deze publicatie mogen worden overgenomen
op voorwaarde van bronvermelding:
Niemann, L., Morssinkhof, S., van der Linden,
M.J. & K. de Vries (2025). *Duurzaamheidsinformatie:
De effecten van de CSRD op het midden- en kleinbedrijf*.
Den Haag: De Haagse Hogeschool.

Referentie van het Ministerie van Economische Zaken: 202407042

Inhoud

Samenvatting	5
Summary in English	7

1 Achtergrond en aanleiding	10
------------------------------------	-----------

2 Onderzoekresultaten	20
2.1 Mate waarin mkb'ers dataverzoeken ontvangen	20
2.2 Uitgevraagde en gebruikte duurzaamheidsdata	22
2.3 De invloed van CSRD op dataverzoeken	27
2.4 Manieren van dataverzameling in de huidige praktijk	32
2.5 Capaciteit van mkb'ers om betrouwbare data te leveren	38
2.6 Kansen, uitdagingen en ondersteuningsbehoeftes	42

3 Conclusies en aanbevelingen	51
3.1 Bevindingen	51
3.2 Aanbevelingen	53

Bijlage 1: Methodologische verantwoording	58
--	-----------

Bijlage 2: Vragenlijst van enquêtes	63
--	-----------

Bijlage 3: Topiclijst voor interviews	69
--	-----------

Bijlage 4: Bronnenlijst	72
--------------------------------	-----------

Samenvatting

De effecten van de CSRD op het midden- en kleinbedrijf

De *Corporate Sustainability Reporting Directive* (CSRD) is een Europese richtlijn die grote en beursgenoteerde ondernemingen verplicht om in hun jaarverslagen, naast financiële prestaties, ook te rapporteren over duurzaamheid aan de hand van verschillende criteria. De CSRD richt zich op drie gebieden: milieu, sociaal en governance. Hoewel de meeste mkb'ers niet direct onder deze rapportageplicht vallen, kunnen zij er wel indirect mee te maken krijgen. Grote bedrijven die wél onder de CSRD vallen, moeten namelijk inzicht bieden in de duurzaamheid van hun gehele waardeketen. Dit betekent dat zij hun afnemers en leveranciers, waaronder mkb'ers, kunnen vragen om duurzaamheidsinformatie aan te leveren.

Dit onderzoek brengt de indirecte effecten van de CSRD op het Nederlandse mkb in kaart. De analyse is gebaseerd op een enquête onder 431 respondenten uit een representatief, ISO-gecertificeerd bedrijvenpanel en 127 mkb'ers die via sociale media en nieuwsbrieven zijn geworven. Daarnaast zijn 48 interviews afgenomen met mkb'ers, beursgenoteerde bedrijven, brancheorganisaties, accountantskantoren, nationale stakeholders en ministeries van Duitsland en Denemarken. De belangrijkste bevindingen zijn:

Huidige dataverzoeken

- 24% van de mkb'ers ontvangt momenteel dataverzoeken van hun afnemers of leveranciers; 5% verwacht deze op korte termijn te ontvangen. Er is een duidelijk verband met de bedrijfsgrootte: van mkb'ers met 11 tot 50 medewerkers geeft 43% aan dataverzoeken te ontvangen of binnenkort te verwachten, terwijl dit percentage bij ondernemingen met 51-250 medewerkers 72% is.
- De opgevraagde data richten zich voornamelijk op milieuaspecten, waarbij de opgevraagde gegevens per sector verschillen. CO₂-uitstoot en materiaalgebruik worden het meest opgevraagd.
- Dataverzoeken zijn niet gestandaardiseerd. De grootste verschillen liggen in de technische wijze van dataoverdracht (bijvoorbeeld via e-mail of digitale platformen), de eisen aan de gegevens (zoals controle door accountants) en de mate van begeleiding die grote bedrijven bieden.
- Mkb'ers beoordelen de betrouwbaarheid van hun data als redelijk hoog: 66% van hen vindt de aangeleverde data betrouwbaar.
- Grote bedrijven geven aan hun ketenpartners te ondersteunen door middel van gestandaardiseerde dataverzoeken en samenwerking binnen sectoren. Mkb'ers ervaren echter vaak een gebrek aan begeleiding, wat het voor hen lastiger maakt om aan de verzoeken te voldoen.

Uitdagingen voor het mkb

- Mkb'ers beschikken, in vergelijking met grote bedrijven, over beperktere middelen en capaciteit om te voldoen aan de ontvangen dataverzoeken.
- Mkb'ers geven aan dat ze een gebrek aan kennis en expertise ervaren. Een groot deel van de mkb'ers is bijvoorbeeld onbekend met de CSRD en verwante concepten. Slechts 28% heeft gehoord van de *Voluntary Sustainability Reporting Standards for non-listed SMEs (VSME)*.

Samenvatting van bevindingen

- De regelgeving is complex en in ontwikkeling. Voor kleinere bedrijven is het lastiger om alle ontwikkelingen bij te houden en hier op tijd op in te spelen.
- Mkb'ers hebben moeite met het vinden van bruikbare IT-systemen en tools die hen helpen om aan dataverzoeken te voldoen.
- Er zijn geen sectorspecifieke standaarden, processen, templates, maatstaven en datapunten, waardoor het voor mkb'ers lastiger wordt om aan de dataverzoeken te voldoen en het naleven van deze verzoeken relatief veel tijd kost.
- Het gebrek aan wetgeving in Nederland zorgt voor onduidelijkheid over waaraan het mkb precies moet voldoen.

Effecten op het mkb

- De meeste mkb'ers (72%) ontvangen (nog) geen dataverzoeken, waardoor de effecten van de CSRD op dit moment voor het gehele mkb nog beperkt zijn. Echter, van de mkb'ers met meer dan 50 werknemers geeft 65% aan al dataverzoeken te ontvangen en 7% verwacht dit in de toekomst te gaan krijgen.
- Ondanks de bovenstaande uitdagingen geeft een meerderheid van de mkb'ers (60%) aan goed of uitstekend aan dataverzoeken te kunnen voldoen.
- In sommige gevallen leiden dataverzoeken tot verhoogde werkdruk, negatieve effecten op klantrelaties en zorgen over het delen van bedrijfsgevoelige informatie.
- De meeste mkb'ers zien momenteel meer nadelen dan voordelen. Een minderheid ziet kansen, zoals betere interne en externe samenwerking, versterking van de concurrentiepositie en het gebruik van duurzaamheidsdata om kosten te besparen.

Het is te verwachten dat het aantal dataverzoeken aan het mkb op korte termijn aanzienlijk zal toenemen, doordat meer bedrijven de komende twee jaar verplicht worden om volgens de CSRD te rapporteren, steeds meer stakeholders de duurzaamheidsrapportages gaan gebruiken, en bedrijven hun waardeketens beter in kaart gaan brengen.

Aanbevelingen

- Voor mkb: Bereid je voor op dataverzoeken en richt je op de kansen die voortkomen uit een duurzamere bedrijfsvoering en samenleving.
- Voor grote, rapportageplichtige bedrijven: Belast het mkb niet onnodig door op een proportionele manier data uit te vragen en ondersteun het mkb waar mogelijk.
- Voor brancheorganisaties en accountants: Werk samen met de overheid en bedrijven aan gebruiksvriendelijke processen, rapportagetemplates, tools, en kennisdeling.
- Voor het beroepsonderwijs en universiteiten: Bereid toekomstige ondernemers en professionals voor op het gebruik van duurzaamheidsdata en -rapportages door dit op te nemen in curricula
- Voor de overheid: Organiseer voorlichting en ondersteuning, blijf de proportionaliteit van dataverzoeken en de effecten op duurzame bedrijfsvoering monitoren, en geef het goede voorbeeld door zelf te rapporteren.

Summary in English

The effects of the CSRD on small and medium-sized enterprises.

The Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) is a European regulation that requires large and publicly listed companies to report on sustainability alongside their financial performance in their annual reports, based on various sustainability criteria. The CSRD focuses on three areas: environmental, social, and governance. While most SMEs are not directly subject to this reporting requirement, they may still be affected indirectly. Large companies, which are subject to the CSRD, are required to provide insight into the sustainability of their entire value chain. This means that they may request sustainability data from their customers and suppliers, including SMEs.

This study provides insight into the indirect effects of the CSRD on SMEs. The analysis is based on a survey of 431 respondents from a representative, ISO-certified business panel and 127 SMEs recruited via social media and newsletters. Additionally, 48 interviews were conducted with SMEs, publicly listed companies, industry associations, accounting firms, national stakeholders, and two EU member states. The key findings are:

Current Data Requests

- 24% of SMEs currently receive data requests from their customers or suppliers; 5% expect to receive them in the near future. There is a clear correlation with company size: 43% of SMEs with 11 to 50 employees report receiving or expecting to receive data requests soon, while 72% of companies with 51–250 employees do.
- The requested data primarily focuses on environmental aspects, with the data requested varying by sector. CO₂ emissions and material usage are the most frequently requested.
- Data requests are not standardized. The biggest differences lie in the technical methods of data transmission (e.g., via email or digital platforms), the requirements for the data (such as audits by accountants), and the level of support provided by large companies.
- SMEs rate the reliability of their data (environmental, social, and governance) as fairly high: 66% consider the submitted data reliable.
- Large companies indicate that they support their value chain partners through standardized data requests and sector-wide collaboration. However, SMEs often experience a lack of support, making it harder for them to meet the requests.

Challenges for SMEs

- SMEs have fewer resources and limited capacity to comply with the received data requests compared to large companies.
- SMEs report a lack of knowledge and expertise. A large portion of SMEs, for example, is unaware of the CSRD and related concepts. Only 28% have heard of the Voluntary Sustainability Reporting Standards for non-listed SMEs (VSME).
- The regulations are complex and evolving. Smaller companies struggle to keep up with

Samenvatting van bevindingen

developments and respond in a timely manner.

- SMEs find it difficult to identify useful IT systems and tools to handle data requests effectively.
- There are no sector-specific standards, processes, templates, benchmarks, or data points, making it harder for SMEs to meet data requests. This lack of standardization also increases the time and effort required for compliance.
- The lack of clear legislation in the Netherlands causes uncertainty about what SMEs need to comply with.

Effects on SMEs

- Most SMEs (72%) currently do not receive data requests, meaning the effects of the CSRD on the entire SME sector are still limited. However, 65% of SMEs with more than 50 employees report receiving data requests, and 7% expect to receive them in the future.
- Despite the challenges outlined above, a majority of SMEs (60%) report being able to meet data requests well or very well.
- In some cases, data requests result in increased workload, negative effects on customer relationships, and concerns about sharing sensitive business information.
- Most SMEs currently see more disadvantages than advantages. A minority sees opportunities, such as improved internal and external collaboration, a stronger competitive position, and the use of sustainability data to reduce costs.

It is expected that the number of data requests to SMEs will significantly increase in the short term, as more companies will be required to report according to the CSRD over the next two years, more stakeholders will start using sustainability reports, and companies will increasingly map out their value chains.

Recommendations

- For SMEs: Prepare for data requests and focus on opportunities related to more sustainable business operations and a sustainable society.
- For large companies subject to reporting requirements: Do not unnecessarily burden SMEs by requesting data in a proportionate manner, and support SMEs where possible.
- For industry associations and accountants: Collaborate with the government and businesses to develop user-friendly processes, reporting templates, tools, and knowledge-sharing initiatives.
- For vocational education institutions and universities: Prepare future entrepreneurs and professionals to use sustainability data and reporting by incorporating it into curricula.
- For the government: Organise awareness campaigns and support programs, continue to monitor the proportionality of data requests and their effects on sustainable business practices, and lead by example by reporting on sustainability efforts within government operations.

1 Achtergrond en aanleiding

Invoering van de Corporate Sustainability Reporting Directive

Vanaf boekjaar 2024 zijn alle beursgenoteerde bedrijven met meer dan 500 werknemers verplicht om jaarlijks te rapporteren over hun duurzaamheid. Voor het boekjaar 2025 wordt deze verplichting uitgebreid naar alle overige grote bedrijven, en vanaf boekjaar 2026 moeten ook beursgenoteerde midden- en kleinbedrijven (mkb) rapporteren. Deze verplichting is vastgelegd in de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD), een Europese richtlijn die transparantie over duurzaamheid vereist en daarmee een belangrijke rol speelt in de transitie naar duurzame bedrijfsmodellen en waardeketens.

Hoewel de CSRD direct van toepassing is op grote bedrijven en beursgenoteerde mkb'ers, heeft de richtlijn ook indirecte gevolgen voor niet-beursgenoteerde mkb'ers. Veel van deze ondernemingen zijn toeleveranciers of maken deel uit van waardeketens van grote bedrijven die wel onder de CSRD vallen. Grote bedrijven zijn verplicht om inzicht te geven in de duurzaamheid van hun gehele waardeketen, inclusief leveranciers en andere partners. Dit leidt ertoe dat zij duurzaamheidsinformatie opvragen bij mkb'ers, ook als deze zelf geen rapportageplicht hebben. Een concreet voorbeeld is een grote supermarktketen die data over CO₂ uitstoot opvraagt bij een zuivelleverancier, die op zijn beurt melkboeren vraagt om informatie over hun dieselvebruik.

Effecten van de CSRD op het mkb: Positieve en negatieve scenario's

De invoering van de CSRD kan zowel positieve als negatieve gevolgen hebben voor het mkb. In de praktijk zullen verschillende effecten zich gelijktijdig voordoen, maar om het spectrum van mogelijkheden te verkennen, schetsen we twee tegengestelde scenario's:

- a) In een **positief scenario** kunnen mkb'ers zonder al te veel moeite voldoen aan de dataverzoeken van grotere bedrijven. Bovendien biedt de verzamelde data hen inzichten om hun eigen duurzaamheidsprestaties te verbeteren. Zo kunnen melkveehouders die brandstofverbruik rapporteren ontdekken waar zij efficiënter kunnen werken, wat niet alleen leidt tot kostenbesparing maar ook een concurrentievoordeel kan opleveren ten opzichte van minder duurzame bedrijven.
- b) In een **negatief scenario** stellen grote bedrijven brede een ongerichte dataverzoeken op volgens het principe "baat het niet, dan schaadt het niet". Hierdoor worden mkb'ers geconfronteerd met administratieve lasten en hoge nalevingskosten, zonder dat hier direct zichtbare voordelen tegenover staan. De financiële en operationele lasten kunnen zwaarder wegen dan de potentiële omzetgroei of kostenbesparingen door verduurzaming. Daarnaast

Achtergrond en aanleiding

brengt het delen van gedetailleerde duurzaamheidsdata een risico met zich mee: gevoelige bedrijfsinformatie kan onbedoeld in verkeerde handen vallen, wat de concurrentiepositie van mkb'ers kan verzwakken.

Knelpunten en onduidelijkheid over de effecten

Nu steeds meer bedrijven onder de reikwijdte van de CSRD vallen en de impact op het mkb naar verwachting zal toenemen, is het belangrijk om inzicht te krijgen in de gevolgen van deze regelgeving voor het mkb. Het ministerie van Economische Zaken (MEZ) ontvangt hierover verschillende signalen.

Eenzijds geven diverse mkb'ers aan dat zij al verzoeken ontvangen om duurzaamheidsdata aan te leveren. Deze verzoeken vloeien niet alleen voort uit de CSRD, maar ook uit andere wetgeving op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Sommige mkb'ers ervaren obstakels bij het verzamelen en delen van deze data.

Anderzijds stellen enkele grote bedrijven dat zij hun dataverzoeken voornamelijk baseren op inkoopvolumes en er daarom van uitgaan dat het mkb niet wordt geraakt. Vaak hebben deze grote bedrijven echter geen volledig inzicht in de vraag of hun leveranciers mkb'ers zijn of niet.

Ook over het aantal mkb'ers dat dataverzoeken ontvangt, bestaan uiteenlopende inschattingen. Uit een verkennende studie van de European Financial Reporting Advisory Group (Groen et al., 2022) bleek in november 2022 dat 9 tot 59 procent van het mkb uiteindelijk geraakt zou worden door de CSRD. In december 2023 gaf een enquête van I&O Research aan dat 24 procent van het Nederlandse mkb verwachtte met de richtlijn te maken te krijgen, wat neerkomt op circa 103.000 bedrijven (ABN AMRO, 2023).

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (2024b) heeft berekend welke sectoren het meest geraakt worden door de CSRD, op basis van bedrijfsaantallen en inkoopvolumes. Mkb'ers die leveren aan de volgende branches zullen hier waarschijnlijk het meest mee te maken krijgen: IT-dienstverlening, bouw en projectontwikkeling, verhuur en handel van onroerend goed, olie-industrie, chemie en farmaceutische industrie, en de voedings-, genotmiddelenindustrie.

In het eerste kwartaal van 2024 heeft de MKB Monitor (Exact, 2024) mkb'ers bevraagd over hun eigen rapportages. Uit deze representatieve steekproef blijkt dat 26% van de mkb'ers nu al jaarlijks extern rapporteert over hun duurzaamheidsprestaties. Nog eens 26% geeft aan dit in de toekomst te willen doen. De nationale CSRD-enquête van Changelnc/MVO Nederland (MT/Sprout, 2024), die geen representatieve steekproef gebruikte, laat zien dat 40% van de deelnemende mkb'ers al bezig is met de CSRD. Tegelijkertijd gaf 40% aan zich slecht of niet voorbereid te hebben op de introductie van de richtlijn.

Het Adviescollege Toetsing Regeldruk (ATR) adviseerde in januari 2024 nader onderzoek te doen naar de effecten van de richtlijn op het mkb (Adviescollege Toetsing Regeldruk, 2024). Voor een succesvolle implementatie van de CSRD is het van belang dat de uitvraag van duurzaamheidsdata werkbaar is en blijft voor het bedrijfsleven. Dit geldt in het bijzonder voor niet-beursgenoteerde mkb'ers die informatie moeten aanleveren aan grote ondernemingen en daardoor mogelijk onevenredig worden belast.

CSRD: Een beknopte uitleg

Om dit onderzoek goed te begrijpen, is het nuttig om de belangrijkste aspecten van de CSRD te kennen. Box 1 bevat een beknopte uitleg van veelgebruikte terminologie en antwoorden op veelgestelde vragen.

Duurzaamheidsrapportages zijn niet nieuw; sommige bedrijven publiceren dergelijke rapportages al vrijwillig sinds de jaren 80. De invoering van de CSRD brengt echter twee belangrijke veranderingen met zich mee:

1. De wettelijke verplichting tot rapportage.
2. De verplichting om een dubbele materialiteitsanalyse (DMA) uit te voeren.

Met een DMA brengen bedrijven zowel de impact van hun activiteiten op milieu en samenleving in kaart (impactmaterialiteit) als de invloed van duurzaamheidskwesties op het bedrijf zelf (financiële materialiteit). Hiermee gaat de CSRD verder dan andere, niet-Europese standaarden, zoals de IIRC (*International Integrated Reporting Council*) en ISSB (*International Sustainability Standards Board*) die zich uitsluitend richten op financiële materialiteit (Runesson & Samani, 2024). Met behulp van de DMA bepalen bedrijven welke specifieke en contextgebonden duurzaamheidsdata relevant zijn.

BOX 1: BEKNOPTE UITLEG OVER KERNASPECTEN VAN DE CSRD

CSRD: Wie moet rapporteren en wanneer?

De Corporate Sustainability Reporting Directive bepaalt welke ondernemingen verplicht zijn om duurzaamheidsinformatie te rapporteren en per wanneer:

- boekjaar 2024: Beursgenoteerde bedrijven met meer dan 500 werknemers
- boekjaar 2025: Alle overige grote bedrijven
- boekjaar 2026: Beursgenoteerde mkb'ers

Op dit moment wordt de CSRD geïmplementeerd in nationale wetgeving. In Nederland is deze implementatie nog niet afgerond.

ESRS en EU Taxonomie: Wat en hoe moeten bedrijven rapporteren?

De European Sustainability Reporting Standards bieden richtlijnen voor het verzamelen en rapporteren van duurzaamheidsinformatie. Er zijn verschillende soorten ESRS:

- 2 generieke standaarden:
 - ESRS 1: basisprincipes voor rapportage.
 - ESRS 2: algemene rapportage-eisen.
- 10 thematische standaarden:
 - Milieu (5): Klimaat, verontreiniging, water, biodiversiteit, en grondstoffen.
 - Sociaal (4): Werknemers, waardeketen, gemeenschappen, en consumenten.
 - Governance (1): Bestuur en ondernemingsethiek
- Vereenvoudigde standaarden voor het mkb zijn in ontwikkeling:
 - LSME-standaard: Voor beursgenoteerde mkb'ers.
 - VSME-standaard: Voor niet-beursgenoteerde mkb'ers die vrijwillig willen rapporteren.
- Sectorspecifieke standaarden: Momenteel in ontwikkeling voor sectorspecifieke rapportage-eisen.

Elk van deze standaarden bevat vereiste datapunten, die:

- Kwantitatief (cijfers) kunnen zijn, zoals CO₂-uitstoot.
- Kwalitatief kunnen zijn, zoals de aanwezigheid van duurzaamheidsbeleid

In totaal omvat de ESRS ongeveer 1.100 datapunten, waarvan 75% kwalitatief is. Bedrijven moeten hun rapportages ook baseren op de EU Taxonomie, een classificatiesysteem dat bepaalt of een economische activiteit als duurzaam wordt beschouwd op basis van technische criteria.

Waardeketens

Een belangrijk concept binnen de CSRD en ESRS is dat bedrijven inzicht moeten bieden in hun waardeketens. Deze omvatten:

- Eigen activiteiten, zoals personeelsbeheer en fabricage.
- Toeleverings- en distributiekanaalen, zoals leveranciers en klanten.
- Externe omgevingen, zoals geografische, sectorale en wettelijke contexten.

Sommige rapportage-eisen, zoals CO₂-uitstoot, gelden voor de volledige waardeketen. Waar volledige informatie ontbreekt, kunnen bedrijven werken met onderbouwde schattingen, bijvoorbeeld door brandstofverbruik te berekenen op basis van gereden kilometers in plaats van directe CO₂-metingen.

Value Chain Cap

Om de administratieve last voor bedrijven te beperken, bepaalt de CSRD dat het niveau van informatie dat grote bedrijven moeten opvragen bij de ondernemingen in hun waardeketen, niet verder mag gaan dan wat de standaarden voor kleine en middelgrote ondernemingen voorschrijven (artikel 29ter, vierde lid). Dit principe wordt in de praktijk ook wel de value chain cap genoemd.

Met andere woorden, grote bedrijven mogen niet verplicht worden om informatie te verzamelen van bedrijven in hun waardeketen die zelf niet verplicht zijn deze informatie te rapporteren volgens hun eigen standaarden. Dit helpt bedrijven te bepalen hoe diep ze in hun waardeketen moeten kijken, zowel upstream (bijvoorbeeld leveranciers) als downstream (bijvoorbeeld klanten of eindgebruikers). Voor nadere uitleg, zie sectie 2.3.

XBRL-taxonomie

Het duurzaamheidsverslag, als onderdeel van het bestuursverslag, moet jaarlijks worden ingediend bij het handelsregister van de Kamer van Koophandel (KvK). Om de digitale leesbaarheid te verbeteren, moeten bedrijven belangrijke informatie markeren (taggen) volgens de zogenaamde XBRL-standaard (eXtensible Business Reporting Language). De XBRL-taxonomie wordt op dit moment ontwikkeld.

Assurance en de rol van accountants

Volgens de CSRD moet het duurzaamheidsverslag gecontroleerd worden en voorzien zijn van 'assurance' door een auditor, accountantsorganisatie of andere bevoegde partij. In Nederland is de wetgeving op dit gebied nog niet afgerond. Organisaties zoals de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) adviseren bedrijven om hun accountants nauw te betrekken bij de ontwikkeling van hun CSRD-rapportagesystemen. Het verwachte en vereiste niveau van assurance zal geleidelijk toenemen.

Organisaties en stakeholders betrokken bij de introductie van de CSRD

In Nederland worden momenteel diverse initiatieven genomen om het mkb te informeren over de CSRD. Verschillende organisaties, zoals de Sociaal-Economische Raad (2024), de Samenwerkende Registeraccountants en Accountants-Administratieconsulenten (SRA), de werkgeversorganisatie VNO-NCW, de stichting MVO Nederland, en de Kamer van Koophandel (KvK), bieden ondersteuning via webinars, workshops, handreikingen, publicaties en adviesdiensten. Deze initiatieven variëren van stappenplannen en opleidingen tot netwerkbijeenkomsten en speciale evenementen, zoals Communities of Practice en Q&A-sessies. Daarnaast wordt er gewerkt aan belangenbehartiging en samenwerking met stakeholders om bedrijven te helpen voldoen aan de CSRD-vereisten. Er wordt proactief gewerkt aan het faciliteren van kennisdeling en ondersteuning van het mkb. Het is echter onduidelijk of alle mkb'ers in de ketens van (toekomstig) CSRD-plichtige ondernemingen in voldoende mate (effectief) worden bereikt. Er is nog geen representatief en diepgaand overzicht van de effecten van de CSRD-implementatie op het Nederlandse mkb.

Bestaand onderzoek, kennishiaten en onderzoeksopdracht

Er wordt op dit moment veel onderzoek gedaan naar de gevolgen van de CSRD voor het mkb. Uit literatuuronderzoek blijkt het volgende:

- veel mkb'ers hebben weinig kennis over de CSRD (van der Donk, 2024);
- de CSRD wordt als complex ervaren, vooral wat betreft rapportage over toeleveringsketens (Dijkma, 2024; Faqih & Kramer, 2024);
- de kosten voor naleving van de CSRD zijn (relatief) hoog zijn voor mkb'ers in vergelijking met grote bedrijven, onder meer vanwege de benodigde investeringen om data te verzamelen (Ahern, 2023; Steinbinder, 2023);
- beperkte expertise en hoge trainingskosten vormen obstakels voor mkb'ers (Faqih & Kramer, 2024);
- het niet naleven van dataverzoeken kan leiden tot verlies van contracten of ongunstige financieringsvoorwaarden (Allgeier & Feldmann, 2023);
- gedragsfactoren, zoals een gebrek aan bereidheid om zich aan te passen, bemoeilijken de implementatie (van der Donk, 2024);
- het gebruik van uiteenlopende manieren van rapporteren binnen waardeketens maakt de integratie van gegevens complex (Faqih & Kramer, 2024).

Aan de andere kant biedt de toenemende vraag naar transparantie over duurzaamheid ook mogelijkheden. Mkb'ers die inspelen op de kansen die voortkomen uit de implementatie van de CSRD kunnen hun impact vergroten, hun businessmodel omvormen en zo marktkansen benutten (Schuil, 2024).

Om het mkb effectief te ondersteunen bij de implementatie van de CSRD, schreef het ministerie van Economische Zaken in juli 2024 een onderzoeksopdracht uit om beter inzicht te krijgen in de indirecte effecten van de CSRD op mkb'ers en de obstakels die zij ervaren bij het beantwoorden van dataverzoeken.

Voor dit onderzoek formuleerde het Ministerie van Economische Zaken de volgende hoofdvraag:

Wat zijn de indirecte effecten van de CSRD op het mkb en de obstakels die het mkb, dat niet direct onder de CSRD valt, ervaart bij het beantwoorden van dataverzoeken voortkomend uit de CSRD?

Daarnaast bevat onderzoeksopdracht diverse deelvragen, samengevat in de volgende zes clusters:

- 1) In hoeverre ontvangen mkb'ers duurzaamheidsgerelateerde dataverzoeken?
- 2) Welke duurzaamheidsdata worden aan mkb'ers uitgevraagd en door mkb'ers gebruikt?
- 3) Welke invloed heeft de CSRD op duurzaamheidsgerelateerde dataverzoeken?
- 4) Hoe functioneert het verzamelen van duurzaamheidsdata in de praktijk?
- 5) In hoeverre zijn mkb'ers in staat om te voldoen aan verzoeken van grote bedrijven voor betrouwbare duurzaamheidsdata?
- 6) Welke kansen zien mkb'ers en welke ondersteuning hebben bedrijven nodig om uitdagingen aan te gaan?

Gekozen onderzoeksaanpak met enquêtes en interviews

Deze onderzoeksopdracht benadrukt het belang van een representatief beeld over de ervaringen en percepties van het mkb ten aanzien van dataverzoeken. De eerste overweging betreft daarom de populatie van het mkb. Volgens het CBS (2024a) telt Nederland momenteel circa 55.000 kleine en middelgrote bedrijven met 10-250 medewerkers (naast 1,2 miljoen zzp'ers en circa 258.000 microbedrijven met 1-10 medewerkers). Een kortlopend onderzoek, zoals deze studie heeft slechts beperkte middelen om onderzoeksdata te verzamelen en moet strategische keuzes maken.

Wanneer de dataverzameling uitsluitend gericht is op bedrijven die al bezig zijn met verduurzaming, bijvoorbeeld door enkel deelnemers van CSRD-bijeenkomsten te bevragen, ontstaat het risico op een vertekend beeld. Het gebruik van een representatief panel lost dit probleem deels op. Een panel heeft echter ook beperkingen, met name op het gebied van diepgang. Panels bieden doorgaans minder ruimte voor uitgebreide, kwalitatieve inzichten, die juist belangrijk zijn om de impact van duurzaamheidsrapportages op bedrijven te begrijpen. Om deze beperkingen te ondervangen, is gekozen voor een combinatie van drie onderzoeksmethoden:

1. Marktbrede verkenning: een enquête met een panel, aangevuld met doelgerichte verspreiding, om inzicht te verkrijgen in de percepties en ervaringen van mkb'ers met duurzaamheidsrapportage.
2. Sectorgerichte verdieping: interviews met mkb'ers, grote bedrijven en brancheorganisaties in vier geselecteerde sectoren (landbouw, industrie, bouwnijverheid, gezondheidszorg).
3. Nationale en internationale stakeholderverdieping: interviews met stakeholders over hun ervaringen met de behoeften en ondersteuningsmogelijkheden van mkb'ers.

Een uitgebreide beschrijving van de methodologie is opgenomen in Bijlage 1.

Achtergrond en aanleiding

Tabel 1 geeft enkele kenmerken van de vier sectoren die zijn geselecteerd voor interviews met bedrijven en brancheorganisaties. Elk van deze sectoren heeft ongeveer 30.000 micro-, klein- en middenbedrijven (exclusief zzp'ers) (CBS 2024a). De geselecteerde sectoren verschillen echter in hun duurzaamheidsopgaven. In de bouw en landbouw ligt bijvoorbeeld veel nadruk op milieu-indicatoren en sociale vraagstukken (zoals werkomstandigheden). Dit is in mindere mate het geval voor de zorg en kleine industriebedrijven. Ook verschilt het aantal bedrijven per sector die volgens de CSRD moeten rapporteren. Deze overeenkomsten en verschillen maken het interessant om te onderzoeken in hoeverre het gebruik van duurzaamheidsinformatie binnen het mkb samenhangt met bepaalde sectoreigenschappen.

TABEL 1: OVERZICHT VAN DE VIER GESELECTEERDE SECTOREN

Sector (met NACE lettercodes)	Aantal bedrijven in Nederland (zonder zzp)	Vaak voorkomende waardeketens	Actuele duurzaamheidsdiscussie	Voorbeelden van stakeholders
A: Landbouw, bosbouw en visserij	38.020	Lokale, nationale en internationale ketens; veel rapportageplichtige grootbedrijven	Grote aandacht voor klimaat- en milieuaspecten (bijv. stikstof, dierenwelzijn) en arbeidsomstandigheden	LTO Nederland, Universiteit Wageningen
C: Industrie	25.260	Lokale, nationale en internationale ketens; veel rapportageplichtige grootbedrijven	Veel belangstelling voor bepaalde milieuaspecten (bijvoorbeeld PFAS)	Metaalunie.nl; VNCI, FME
F: Bouwnijverheid	35.615	Vooraf lokale/nationale leveranciers, veel rapportageplichtige grootbedrijven	Veel belangstelling in bepaalde klimaataspecten en werkomstandigheden	Bouwend Nederland; Techniek Nederland
Q: Gezondheidszorg	30.255	Grote sturende rol van overheid door basisverzekering; grote invloed van grootbedrijven (bv. farmabedrijven) voor bepaalde aspecten	Relatief weinig externe aandacht voor ESG	ActiZ, Zorgverzekeraars Nederland, Ministerie van VWS

Uitvoering van het onderzoek

De data zijn verzameld tussen oktober en december 2024. De enquête (zie Bijlage 1 en Bijlage 2) werd uitgezet in twee verschillende groepen:

a. **Een representatief ondernemerspanel van marktonderzoeksbureau IPSOS**

Respons: 431 bedrijven (FTE 2-250). Dit panel bestond uit een brede en diverse groep mkb'ers, waarmee een representatief beeld kon worden gevormd van de impact van duurzaamheidsdataverzoeken op het Nederlandse mkb.

b. **Een gericht panel via sociale en institutionele kanalen**

Respons: 127 bedrijven (FTE 2-250). Uit eerdere enquêtes (Exact, 2024; MT/Sprout, 2024) blijkt dat de meerderheid van mkb'ers momenteel nog weinig ervaring heeft met dataverzoeken. Om een grotere groep respondenten te bereiken, werd de enquête daarom ook via social media (met name LinkedIn), institutionele websites en nieuwsbrieven van brancheverenigingen verspreid. De kenmerken van deze respondentengroep zijn te vinden in Bijlage 2. Zoals verwacht, heeft dit tweede panel van mkb'ers meer ervaring met dataverzoeken en ook meer kennis van de CSRD.

Bij de presentatie van de resultaten (Hoofdstuk 3) worden de data van het representatieve panel gebruikt, tenzij anders vermeld. Voor enquêtevragen die betrekking hebben op eigen ervaringen met dataverzoeken (een onderwerp waarmee de meerderheid van mkb'ers nog niet in aanraking is gekomen) is gebruikgemaakt van een gecombineerde steekproef van panelleden en zelf geworven respondenten. Het aantal respondenten per enquêtevraag varieert, omdat het invullen van bepaalde vragen (bijvoorbeeld over ervaring met dataverzoeken) niet verplicht was. Bij de presentatie van statistische kengetallen in het verslag (Hoofdstuk 3) kan het door afronding voorkomen dat percentages optellen tot 99% of 101%.

Daarnaast zijn er **48 interviews** afgenomen met verschillende stakeholders om meer inzicht te krijgen in hun perspectieven en ervaringen. In elke sector is een waardeketen geselecteerd die algemeen wordt erkend als typisch per sector. Vervolgens zijn per waardeketen twee tot vier grote bedrijven, drie tot acht mkb-ondernemingen en één of meerdere brancheorganisaties benaderd. Het aantal benaderde partijen en de respons verschilde per sector. Alle partijen die hebben gereageerd en beschikbaar waren in de periode van 1 november tot 18 december zijn geïnterviewd. Voor een lijst van geïnterviewde organisaties, zie Bijlage 1. Hier zijn ook codes te vinden van respondenten die in het verslag geciteerd worden. De verdeling van de geïnterviewden was als volgt:

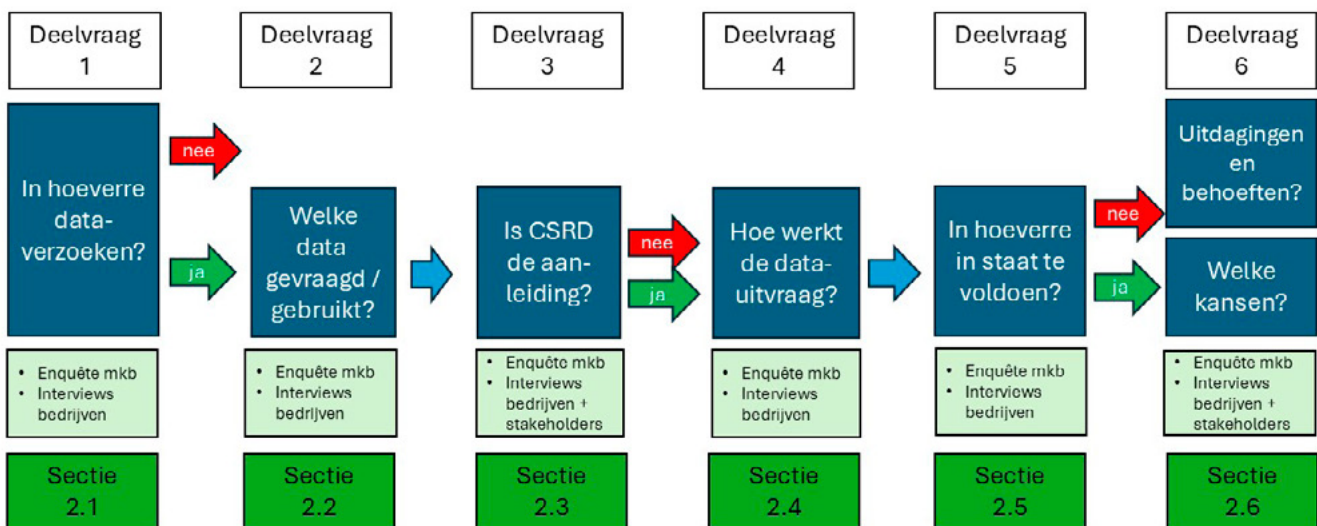
- 10 grote bedrijven die duurzaamheidsdata opvragen in hun waardeketens.
- 16 mkb'ers die te maken hebben met dataverzoeken.
- 8 brancheorganisaties.
- 4 accountancykantoren.
- 8 nationale stakeholders, zoals de SER, KvK en SRA.
- 2 ambtenaren op het gebied van CSRD in twee Europese lidstaten (Duitsland en Denemarken).

Leeswijzer van dit rapport

In Hoofdstuk 2 presenteren we de onderzoeksgegevens die bijdragen aan de beantwoording van de zes onderzoeksvragen die ook schematisch zijn weergegeven in figuur 1. Hoofdstuk 3 bevat een conclusie en daarmee de beantwoording van de hoofdvraag die het Ministerie van Economische Zaken heeft gesteld. Tevens formuleren we in Hoofdstuk 3 onze aanbevelingen.

De bijlagen beschrijven details over de toegepaste methodologie (Bijlage 1), de vragenlijst van de enquête (Bijlage 2), de topiclijst voor interviews met mkb'ers (Bijlage 3) en de bronnenlijst met een overzicht van de geraadpleegde literatuur (Bijlage 4).

FIGUUR 1: SCHEMATISCH OVERZICHT VAN ONDERZOEKSVRAGEN EN METHODOLOGIE

2 Onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk worden de zes onderzoeksvragen beantwoord met data uit de enquête en de interviews. Waar relevant, worden de bevindingen vergeleken met eerdere studies en wordt verwezen naar aanvullende bronnen, waaronder de websites van betrokken organisaties.

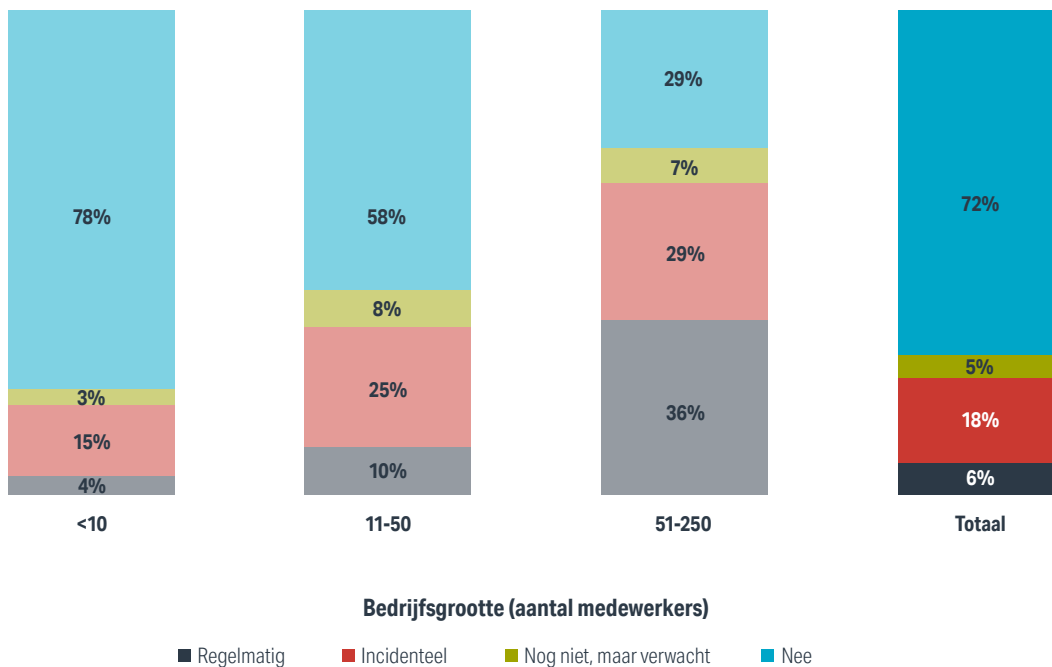
2.1 Mate waarin mkb'ers dataverzoeken ontvangen

De enquêteresultaten vormen een belangrijke eerste stap in het verkrijgen van inzicht in de mate waarin mkb'ers dataverzoeken ontvangen. Respondenten kregen de vraag: *"Vragen uw ketenpartners (afnemers, klanten of leveranciers) uw bedrijf om informatie en data rondom de duurzaamheid van uw producten of diensten?"* Deze vraag helpt niet alleen om vast te stellen hoe vaak zulke verzoeken voorkomen, maar ook om bedrijven te identificeren die al ervaring hebben met duurzaamheidsdata en vervolgvragen hierover kunnen beantwoorden.

Percentage van mkb die dataverzoeken ontvangen

Uit de resultaten, weergegeven in figuur 2, blijkt dat een ruime meerderheid van de mkb'ers (72%) op dit moment nog geen duurzaamheidgerelateerde dataverzoeken ontvangt. Volgens de representatieve steekproef ontvangt echter bijna een kwart (6% regelmatig en 18% incidenteel) verzoeken tot het delen van duurzaamheidsdata. Daarnaast verwacht 5% op korte termijn dataverzoeken vanuit hun ketenpartners te zullen ontvangen. Er lijkt een duidelijk verband te zijn met bedrijfsgrootte: Van mkb'ers met 11 tot 50 medewerkers geeft 43% aan al dataverzoeken te ontvangen of binnenkort te verwachten, en bij ondernemingen met 51-250 medewerkers is dit 71%. De bevinding dat vooral grote mkb'ers te maken hebben en zullen krijgen met dataverzoeken komt overeen met de ervaring van geïnterviewde stakeholders zoals accountants.

FIGUUR 2: ONTVANGST VAN DATAVERZOEKEN DOOR MKB
(REPRESENTATIEVE STEEKPROEF, N = 418)

Zoals in de inleiding als scenario geschetst is, is het denkbaar dat grote bedrijven dataverzoeken relatief ongericht versturen. Onze kwalitatieve data bevestigen dat dit voorkomt. In de woorden van een mkb'er uit in de enquête:

Iedereen loopt maar ongebreideld data te verzamelen. Het lijkt wel of dit een doel op zich geworden is.

Een andere mkb'er uit de bouwsector (BW-MKB2) merkt op:

Dataverzoeken die wij krijgen vanuit de keten zijn vaak enorm breed. Ik ga niet blind de data aanleveren, maar ik ga altijd in gesprek [om te begrijpen] waarom ze die data nodig hebben en wat ze willen met die data. En dan blijkt uiteindelijk dat ze, als ze er tien vragen, er vaak maar twee effectief nodig hebben.

Tevens blijkt uit de interviews dat het mkb niet alleen bevroegd wordt maar ook zelf dataverzoeken verstuurt. Een geïnterviewde uit de metaal-producerende industrie (IND-MKB7) vertelde: "bij onze afvalverwerkers gaan we bijvoorbeeld data ophalen en daar gaan we naar kijken" om zelf duurzaamheidsstrategieën te ontwikkelen.

Stijging van dataverzoeken verwacht

In alle vier de sectoren (landbouw, bouw, industrie en zorg) spraken ondernemers en ook brancheverenigingen de verwachting uit dat het aantal dataverzoeken zal toenemen en dat ook de werkwijze de komende jaren stapsgewijs zal veranderen. Zo vertelde een geïnterviewde vertegenwoordiger van een grote zorgverzekeraar (ZG-GROOT1) dat zij in de huidige opstartfase van de CSRD vooral gebruik gemaakt hebben van schattingen. Vanaf volgend jaar zal dit echter veranderen:

We hebben dit jaar veel gebruik gemaakt van bestaande kennis en dat extrapoleert [...].

Dus we hebben nog geen uitvragen gedaan. Ik zie aankomen dat we dat voor 2025 ook gaan afspreken.

Dus dan zou het verslagjaar 2026 pas het eerste jaar zijn waarop een nieuwe datastroom aangeboord of opgestart zal moeten worden.

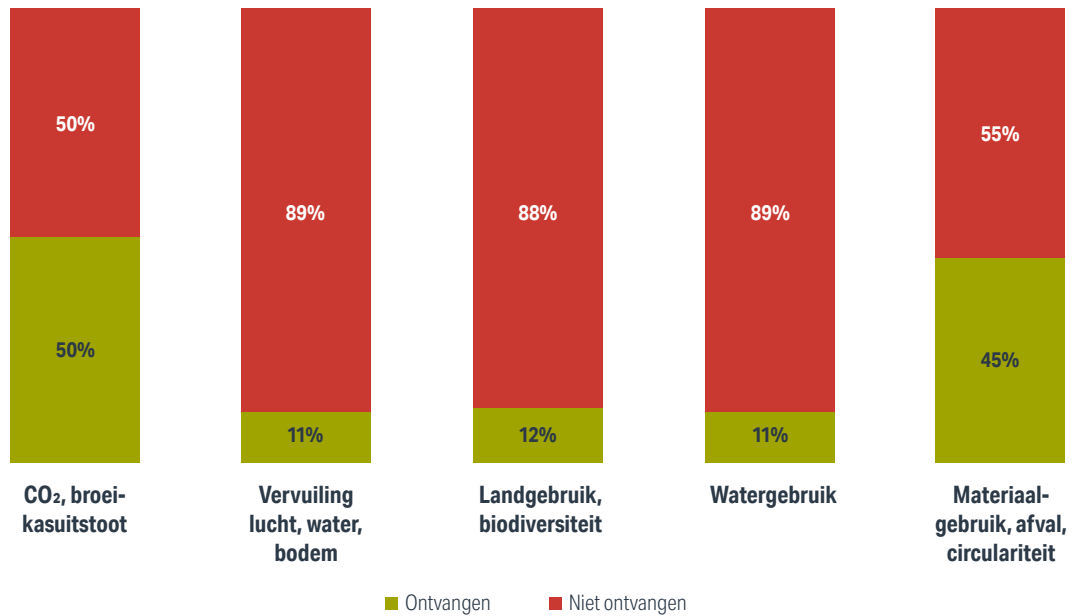
2.2 Uitgevraagde en gebruikte duurzaamheidsdata

Onder de CSRD worden bedrijven verplicht om gedetailleerde informatie te verstrekken over milieu (*Environment*), sociale (*Social*) en bestuurlijke (*Governance*) aspecten, oftewel de ESG-criteria. In de enquête werd mkb'ers gevraagd aan te geven voor welke van de negen meest gangbare ESG-aspecten zij in de afgelopen 12 maanden dataverzoeken van ketenpartners hebben ontvangen. Deze negen aspecten komen ook terug in de VSME.

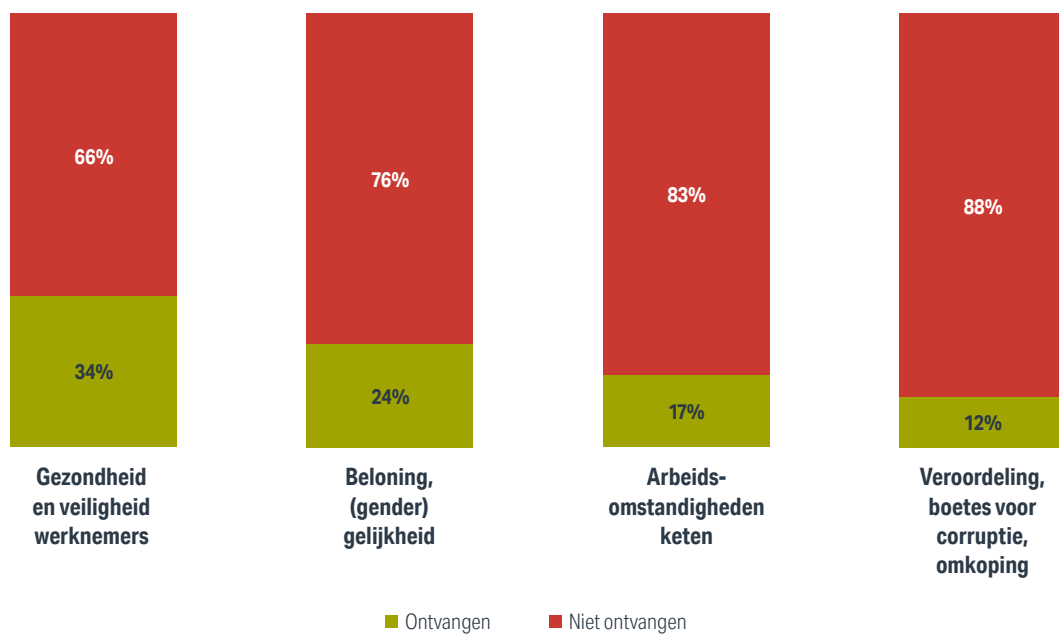
Frequentie van dataverzoeken per ESG-aspect

De resultaten van het representatieve bedrijvenpanel worden weergegeven in figuur 3 voor milieuaspecten en in figuur 4 voor sociale en governance-aspecten. De percentages hebben betrekking op de subset van mkb'ers die dataverzoeken hebben ontvangen. De meest uitgevraagde aspecten zijn CO₂-uitstoot, broeikasgassen en energiegebruik (50%) en materiaalverbruik, inclusief afval en circulaire bedrijfsvoering (45%). Er wordt veel minder vaak data uitgevraagd over vervuiling van lucht, water en bodem (11%), landgebruik en lokale biodiversiteit (12%) en waterverbruik (11%).

FIGUUR 3: PERCENTAGE BEDRIJVEN DAT MILIEU-GERELATEERDE DATAVERZOEKEN HEEFT ONTVANGEN
(REPRESENTATIEVE STEEKPROEF, N = 119)

FIGUUR 4: PERCENTAGE BEDRIJVEN DAT SOCIAAL- EN GOVERNANCE-GERELATEERDE DATAVERZOEKEN HEEFT ONTVANGEN
(REPRESENTATIEVE STEEKPROEF, N = 119)

Onderzoeksresultaten over indirecte effecten van de CSRD op het mkb

Binnen de sociale en governance-aspecten hebben de meeste dataverzoeken betrekking op de gezondheid en veiligheid van medewerkers (34%). Veel minder uitvragen gaan over beloningen en gendergelijkheid (24%), arbeidsomstandigheden in de keten buiten het eigen bedrijf (17%) en veroordelingen of boetes voor corruptie (12%).

De nadruk op CO₂-uitstoot en materiaalgebruik weerspiegelt de groeiende aandacht voor klimaatverandering en de circulaire economie in duurzaamheidsverslaggeving. De belangstelling van uitvragende bedrijven voor gezondheid en veiligheid kan worden gerelateerd aan bestaande Arbowetgeving en diverse certificeringen op beide gebieden.

De analyse van de interviews bevestigt het beeld dat mkb'ers voornamelijk duurzaamheidsinformatie-verzoeken ontvangen die gericht zijn op milieuaspecten (E), met name met betrekking tot CO₂-uitstoot en energieverbruik. Vragen over sociale aspecten (S) worden vaak beantwoord door gebruik te maken van certificaten en soms door plannen te delen voor het behouden van deze certificaten.

Uit de interviews blijkt echter ook dat de uitvraag sterk verschilt per sector. Zo richt de landbouwsector zich meer op data over landgebruik, biodiversiteit en dierenwelzijn, terwijl in de chemische industrie de focus ligt op veiligheid en chemische emissies. In de bouwsector zijn juist materiaalgebruik en scope 3-emissies (indirecte emissies in de waardeketen) belangrijke aspecten.

Deze verschillen worden voornamelijk veroorzaakt door sectorspecifieke duurzaamheidsuitdagingen, uiteenlopende wettelijke en regelgevende kaders, operationele kenmerken en de mate van volwassenheid en/of ervaring met duurzaamheidsrapportages. Hoewel er overlap is in kernonderwerpen, variëren de specifieke datapunten en het detailniveau tussen sectoren. In sectoren zoals de bouw, voedingsindustrie en chemische industrie worden milieudata soms op productniveau uitgevraagd, wat de complexiteit van dataverzameling aanzienlijk vergroot.

Relevantie van ESG-aspecten volgens mkb'ers

Om inzicht te krijgen in welke datapunten mkb'ers momenteel al beschikbaar hebben—ongeacht de CSRD—en aan welke ESG-aspecten zij de meeste waarde hechten, is in de enquête gevraagd om het belang van dezelfde negen ESG-aspecten te beoordelen. Voor elk aspect is nagegaan of het bedrijf dit relevant of irrelevant vindt en, indien relevant, of hierover data worden verzameld.

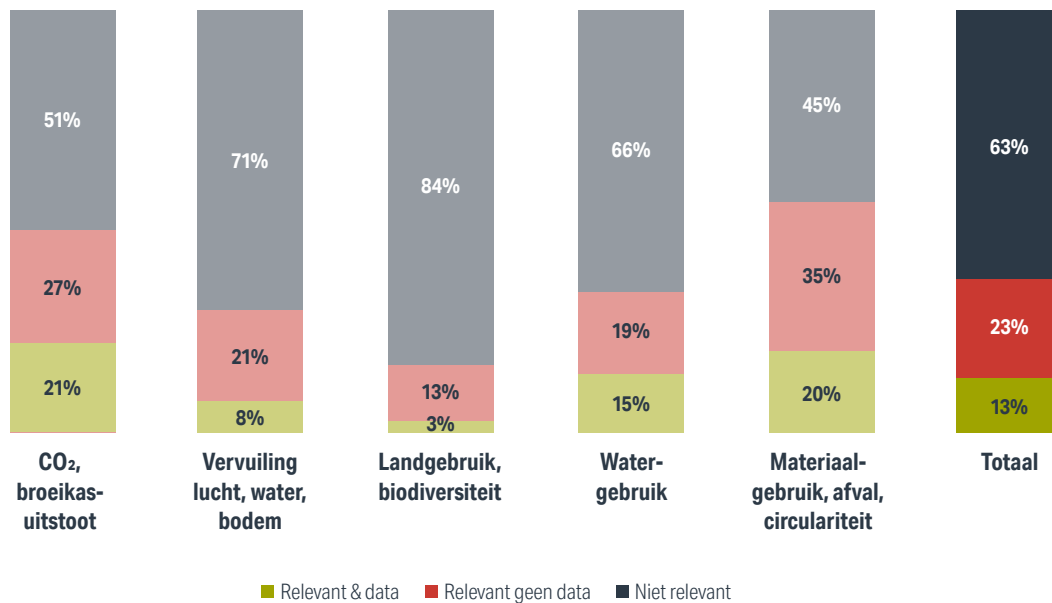
Uit de resultaten, weergegeven in figuur 5 en figuur 6, blijkt dat mkb'ers hun eigen aandacht vooral richten op een sociaal aspect: de gezondheid en veiligheid van werknemers. Meer de helft van de 'mkb'ers om de gemengde steekproef (52%) beschouwt dit aspect als relevant en verzamelt hier actief data over. Zoals eerder beschreven hangt dit waarschijnlijk ook samen met verplichtingen vanuit de Arbowetgeving.

Opvallend is dat slechts 21% van de bedrijven CO₂-uitstoot—het meest uitgevraagde aspect volgens figuur 3—als relevant beschouwt en hierover data verzamelt. Een vergelijkbare verhouding is te zien bij materiaalgebruik. Dit duidt op een kloof tussen de externe dataverzoeken die mkb'ers ontvangen en de interne prioriteiten die zij stellen.

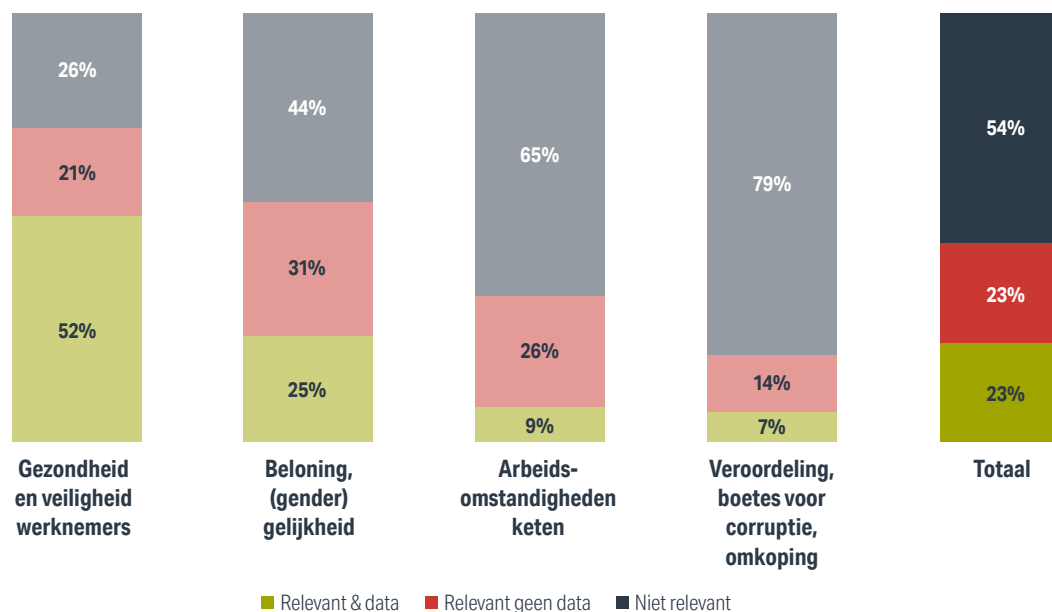
Onderzoekresultaten over indirecte effecten van de CSRD op het mkb

Governance (G)-data zijn nauwelijks aanwezig in dataverzoeken. Dit kan deels worden verklaard door de complexiteit en het gebrek aan standaardisatie in het meten van sociale en governance-gerelateerde aspecten. Binnen de VSME is “veroordelingen voor boetes” (als indicator van corruptie) het enige benoemde governance-aspect, een thema dat door 79% van de (vooral lokaal, binnen de EU opererende) mkb'ers als niet relevant wordt beschouwd.

FIGUUR 5: ERVAREN RELEVANTIE VAN MILIEU-GERELATEERDE DATA DOOR MKB
(REPRESENTATIEVE & GERICHTE STEEKPROEF, N = 558)

FIGUUR 6: ERVAREN RELEVANTIE VAN SOCIALE EN BESTUURLIJKE DATA DOOR MKB
(REPRESENTATIEVE & GERICHTE STEEKPROEF, N = 558)

Eigen gebruik van duurzaamheidsdata door mkb

Ook in interviews is mkb'ers gevraagd in welke mate zij duurzaamheidsinformatie zelf gebruiken. Een aantal geïnterviewden gaf aan dat zij in eerste instantie hun systeem van dataverzameling willen vergroten en professionaliseren. Zoals een kleine mkb'er uit de landbouwsector (LB-KLEIN5) vertelde:

Er is wel iets van data bekend over personeel, maar niet op het niveau wat nodig is. Dus wij houden niet bij hoe vaak iemand ziek is. [...]. Maar dat moeten we gewoon gaan doen in de toekomst.

Een aantal geïnterviewde mkb'ers is begonnen met het ontwikkelen van nieuwe duurzaamheidsstrategieën op basis van nieuw vergaarde data. Het eerste genoemde metaalproducerende bedrijf (IND-MKB7), dat data bij afvalverwerkers opvraagt, anticipeert al op het gebruik ervan:

En dan gaan we natuurlijk een plan maken hoe we kunnen reduceren. En dat dat geldt eigenlijk voor meerdere onderwerpen, dus ook voor CO2.

Enkele mkb'ers spelen met de gedachte om zelf extern te rapporteren over duurzaamheidsdata. Volgens de eerdergenoemde MKB-monitor (Exact, 2024) plant zelfs ruim een kwart van alle mkb'ers om deze stap te nemen. Een geïnterviewde mkb'er uit de landbouwsector (LB-KLEIN2) verwoordde het als volgt:

Met CSRD kwam het idee om op een gegeven moment, ondanks dat wij zelf niet hoeven te rapporteren, toch te kijken of we of een soort standaard antwoorden kunnen formuleren voor de klanten die erom vragen of leveranciers die erom vragen of dat wij zelf ook iets van een rapportage gaan schrijven.

2.3 De invloed van CSRD op dataverzoeken

Grote, beursgenoteerde bedrijven die zijn geïnterviewd geven aan dat zij dataverzoeken aan het mkb sturen in verband met hun (aankomende) rapportageverplichting onder de CSRD. Sommige data zijn voornamelijk descriptief—zonder concrete doelstellingen—terwijl andere data worden gebruikt als onderbouwing van de gestelde vereisten, bijvoorbeeld om aan te tonen dat milieustandaarden worden nageleefd. Naast grote bedrijven vragen ook banken en verzekeraars duurzaamheidsinformatie op bij hun klanten, zo blijkt uit de interviews met mkb'ers.

CSRD in relatie tot andere duurzaamheidsinitiatieven

Tegelijkertijd kunnen niet alle dataverzoeken worden toegeschreven aan de CSRD. Zowel verschillende mkb'ers als grote bedrijven geven aan dat een deel van de dataverzoeken al bestond vóór de invoering van de richtlijn. Veel verzoeken vloeien voort uit andere regelgeving, eerdere duurzaamheidsinitiatieven, klantvereisten of het gebruik van ISO-certificeringen en keurmerken.

Daarnaast kunnen sommige datapunten worden gekoppeld aan andere wetgeving, zoals de Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD), die op 25 juli 2024 werd gepubliceerd. Hoewel deze richtlijn nog niet in nationale wetgeving is geïmplementeerd, anticiperen sommige bedrijven al op de verplichtingen die hieruit voortvloeien blijkt uit de interviews.

De invloed van andere wettelijke kaders werd in de interviews echter minder vaak genoemd in vergelijking met de impact van de CSRD. De dataset die nodig is voor de CSRD-rapportage is aanzienlijk groter dan die van eerdere wettelijke rapportageverplichtingen (zoals EU-richtlijn 2014/95). Grote bedrijven zijn nu verplicht om duurzaamheidsdata voor de gehele ondernemingsgroep en de volledige waardeketen te verzamelen en te consolideren. Vooral in wereldwijd vervlochten waardeketens wordt dit als een grote uitdaging ervaren.

Uit de interviews blijkt dat de CSRD de behoefte aan meer gestructureerde en uitgebreide dataverzameling versterkt en nieuwe datapunten toevoegt. Dit leidt tot een toename van het aantal dataverzoeken en hogere eisen aan de nauwkeurigheid en consistentie van de gegevens.¹

¹ Zoals in de inleiding vermeld is de CSRD door de dubbele materialiteitsanalyse ambitieuzer dan de IIRC en ISSB. Interessant genoeg hebben bepaalde landen buiten de EU echter nu al striktere vereisten wat betreft CO2 emissies op productniveau. Zoals de vertegenwoordiger van een groot bouwbedrijf (BW-GROOT1) vertelde: "Een subcontractor in Engeland moet over het algemeen aangeven wat die precies naar de site heeft gebracht, dus daar heb je wat meer aanknopingspunten dan dat we dat in Nederland hebben".

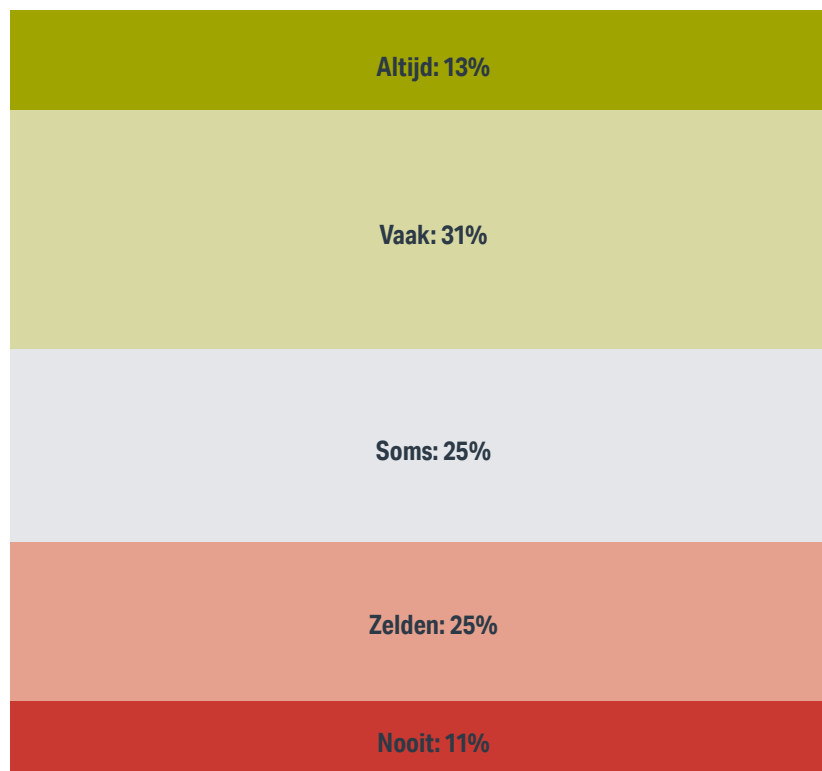
Uitleg aan mkb'ers over de reden van dataverzoeken

Wanneer mkb'ers dataverzoeken ontvangen, is het niet vanzelfsprekend dat zij een samenhang met duurzaamheid zien of hierover uitleg krijgen. Grote bedrijven vragen soms om specifieke data vragen, zoals energieverbruik, zonder verdere uitleg. Uit de interviews blijkt dat dit soms gebeurt. Zoals een enquête-respondent die aangaf:

Hadden we het niet zelf opgezocht omdat we vanuit klanten bepaalde vragen kregen, dan wisten wij niet eens wat CSRD was.

Om te achterhalen hoe vaak mkb'ers dataverzoeken zonder uitleg ontvangen, is dit onderwerp opgenomen in de enquête. Respondenten is gevraagd om op een schaal van 1 ("nooit") tot 5 ("altijd") aan te geven of de reden(en) voor dataverzoeken worden toegelicht door ketenpartners. Uit figuur 7 blijkt dat slechts 13% van de mkb'ers die ervaring hebben met dataverzoeken "altijd" uitleg krijgt over de aanleiding voor een verzoek. Volgens 11% is dat zelfs "nooit" het geval. Dit wijst erop dat een aanzienlijk deel van de mkb'ers niet weten waarvoor dataverzoeken dienen. Bovendien illustreert deze statistiek dat de exacte effecten van de CSRD op het mkb moeilijk objectief vastgesteld kunnen worden. Veel mkb'ers, evenals uitvragende ketenpartners, kunnen CSRD-gerelateerde dataverzoeken niet duidelijk scheiden van eerder of parallelle dataverzoeken in de waardeketen.

FIGUUR 7: UITLEG KETENPARTNERS OVER REDENEN DATAVERZOEKEN
(REPRESENTATIEVE & GERICHTE STEEKPROEF, N = 171)

"Value Chain Cap" als rem op dataverzoeken richting het mkb

De "value chain cap" in de CSRD (artikel 29ter, vierde lid) bepaalt dat grote ondernemingen niet meer informatie mogen uitvragen van partijen in hun waardeketen dan wat de duurzaamheidsstandaarden voor kleine en middelgrote ondernemingen (mkb) voorschrijven. Dit betekent dat bedrijven in hun informatieverzameling niet verder hoeven te gaan dan de rapportagevereisten die gelden voor het mkb. Hiermee wordt voorkomen dat kleinere bedrijven onredelijk zware informatieverplichtingen krijgen.

In de praktijk helpt de "value chain cap" te bepalen hoe diep een onderneming moet kijken in haar waardeketen. Grote bedrijven mogen dus niet verplicht worden om informatie te verzamelen bij bedrijven in hun waardeketen die deze informatie zelf niet hoeven te rapporteren onder hun eigen standaarden. De LSME-standaarden en de bijbehorende limiet zijn echter nog niet vastgesteld; de verwachting is dat dit in de loop van 2025 zal gebeuren.

De 'Listed SME Standards (LSME)' zullen minder complex zijn dan de ESRS-rapportageverplichtingen voor grotere bedrijven. Beursgenoteerde mkb'ers kunnen ervoor kiezen om de uitgebreidere ESRS Set 1-standaarden te gebruiken, maar dit is niet verplicht (Sociaal Economische Raad & Raad voor de Jaarverslaggeving, 2024).

Verschillende bedrijven geven aan dat de verzoeken voor duurzaamheidsinformatie gedeeltelijk of grotendeels vallen onder de 'value chain cap' van de verplichtingen in de concept ESRS LSME. Dit wordt bevestigd door verschillende geïnterviewden zoals een groot industriebedrijf dat aangeeft zowel upstream als downstream emissies te willen rapporteren, en een groot bedrijf in de landbouw, dat strategische samenwerkingen aangaat om de waardeketen te dekken. Tegelijkertijd benadrukken sommige mkb's dat zij niet direct geraakt worden omdat zij geen grote bedrijven als leveranciers hebben.

Toch heerst er onzekerheid over de exacte scope en toepassing van de 'value chain cap' in verschillende sectoren. Sommige mkb'ers geven aan dat de limiet in de praktijk moeilijk te handhaven of af te dwingen is. Uiteindelijk zijn zij afhankelijk van de mate waarin grote bedrijven als afnemers data en prestaties uitvragen.

De KVK en brancheorganisaties wijzen op het ontbreken van duidelijke standaarden en benadrukken de noodzaak van gestandaardiseerde tools. De complexiteit van de waardeketen en de uitdaging om betrouwbare data van leveranciers te verkrijgen, worden als grote knelpunten gezien. Bedrijven in de bouw en zorgsector benoemen de moeilijkheden bij het implementeren van Scope 3-emissies en het volledig voldoen aan de ESRS LSME-vereisten.

Invloed van CSRD op bestaande duurzaamheidsinitiatieven

Ondanks dat veel mkb'ers weinig tot geen kennis hebben van de CSRD (en de extra dataverzoeken die deze met zich meebrengt), blijkt de richtlijn wel bekend te zijn bij brancheverenigingen en werkgeversorganisaties. Op nationaal niveau spelen organisaties zoals VNO-NCW een actieve rol in de implementatie en ondersteuning van bedrijven:

Vanuit VNO-NCW proberen we samen met de SER en de NBA, de beroepsorganisatie van Accountants te werken aan een soort 80/20 aanpak, zodat je op het niveau van de branche een groot deel zou kunnen doen waar een individuele onderneming effectief gebruik van kan maken en dus daarmee de uitvoering van CSRD kan vergemakkelijken (Interview VNO-NCW).

In de vier onderzochte sectoren (landbouw, bouw, industrie en zorg) bleken de geïnterviewde brancheverenigingen goed op de hoogte te zijn van de CSRD. Meerdere grote brancheverenigingen hebben speciale teams opgezet, soms met enkele fulltime medewerkers, om hun leden te ondersteunen bij de implementatie van de CSRD.

Om de uitdagingen bij de implementatie van de CSRD aan te pakken, werken veel sectoren aan gestandaardiseerde methoden en tools. Brancheorganisaties spelen een grote rol bij het ontwikkelen van gemeenschappelijke richtlijnen en standaarden op sectorniveau.

In de bloementeeltsector wordt bijvoorbeeld gewerkt met certificeringen die zijn gekoppeld aan het Floriculture Sustainability Initiative. Dit initiatief, opgericht in 2013, richt zich op de standaardisatie van data over productiemethoden, waardoor kwekers op uniforme wijze hun duurzaamheidsinspanningen kunnen aantonen. In de bloemen- en plantenhandel is MPS een veelgebruikt keurmerk. Een mkb-kweker (LB-Klein5) gaf hierover aan:

Er wordt heel veel naar MPS A+ gevraagd, omdat handelaren over het algemeen een bepaalde doelstelling voor zichzelf hebben. Bloemisten moeten vanuit de barometer Groene Bloemist een bepaald percentage MPS A+ inkopen.

Volgens geïnterviewde bedrijven is de landbouwsector al jaren bezig met 'bewust' beleid, gedreven door intrinsieke motivatie, marktfragen en lobby vanuit stakeholders zoals pensioenfondsen en ngo's. In veel gevallen zijn CSRD-gerelateerde projecten van brancheverenigingen en bedrijven dan ook geen compleet nieuwe initiatieven, maar worden bestaande samenwerkingsverbanden en duurzaamheidsprogramma's afgestemd op de CSRD. In de woorden van een grote, CSRD-plichtige voedselproducent (LB-GROOT1):

CSRD begon als een exercitie die we moeten doen. Dus we hebben de dubbele materialiteitsanalyse gedaan dit jaar omdat het moest. Maar we hadden een sustainability programma wat daar wel op aansloot, dus het was niet compleet uit de lucht komen vallen. Ik heb meteen gezegd het woord CSRD moet eigenlijk niemand iets kunnen interesseren. Wij gaan compliant zijn, maar we hebben een ambitieus duurzaamheidsprogramma nodig om in toekomst gewoon een gezond bedrijf te kunnen zijn.

Onderzoeksresultaten over indirecte effecten van de CSRD op het mkb

In de bouw en industrie spelen vergelijkbare processen. Een geïnterviewde mkb'er (IND-MKB2) uit de fietsindustrie gaf aan:

Binnen de fietsindustrie zijn er ook protocollen opgezet om data te delen omtrent de productie van de toeleveranciers.

Een vertegenwoordiger van een groot, CSRD-plichtig chemiebedrijf (IND-GROOT2) benadrukte dat in de chemische industrie al jarenlang wordt samengewerkt op het gebied van data-uitwisseling:

De chemie is een sector die gekenmerkt wordt door grote bedrijven op de markt. Dat betekent dat er veel informatie is en veel samenwerking. Wij zijn bij verschillende initiatieven al aangehaakt in eerdere jaren. Bijvoorbeeld het Together for Sustainability initiatief [...]. Met die club is al een methodologie ontwikkeld om value chain informatie op te vragen carbon emissies te delen. Dat helpt enorm.

Ook in de zorgsector in Nederland wordt intensief samengewerkt. Zorgverzekeraars hebben afgesproken om dataverzoeken onderling af te stemmen. Een geïnterviewde zorgvertegenwoordiger (ZG-GROOT1) gaf aan:

Als we data gaan uitvragen, dan doen we dat gezamenlijk, zodat partijen maar één uitvraag krijgen en niet tien.

Daarnaast bestaat binnen de ouderenzorg het programma Kwaliteit Informatie Ouderenzorg (KIK-V), waarin informatie-vragende partijen zoals ActiZ, de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ), het Ministerie van VWS, de Nederlandse Zorgautoriteit (NZa), de Patiëntenfederatie Nederland, Zorginstituut Nederland (ZIN) en Zorgverzekeraars Nederland (ZN) samenwerken met zorgaanbieders om gegevensuitwisseling te verbeteren. Dit moet leiden tot minder administratieve lasten en meer beschikbare en betrouwbare informatie (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2023).

Tenslotte bleek uit de interviews dat bepaalde duurzaamheidsinitiatieven ook nu alsnog belangrijker worden gezien dan de CSRD. Een branchevertegenwoordiger (ZG-BVR2) merkte op:

Ik denk dat de Green Deal en hoe we daarmee omgaan binnen de zorgsector en hoe dat enorm leeft binnen zorgorganisaties, dat brengt veel meer teweeg.

2.4 Manieren van dataverzameling in de huidige praktijk

De aanlevering en uitwisseling van duurzaamheidsdata gebeurt op uiteenlopende manieren. De grootste verschillen liggen in de technische wijze van dataoverdracht en de eisen die aan de gegevens worden gesteld. Daarnaast varieert de mate van begeleiding ("guidance") die grote bedrijven aan mkb'ers bieden sterk; sommige bedrijven verstrekken duidelijke richtlijnen, terwijl anderen weinig ondersteuning bieden. Ook de rol van accountants bij het waarborgen van de betrouwbaarheid van de gegevens ("assurance") is volop in ontwikkeling.

Manier van dataoverdracht

De overdracht van duurzaamheidsdata vindt op verschillende manieren plaats. Een manier is het gebruik van digitale platformen waarop mkb'ers inloggen om hun data te uploaden. Sommige grote bedrijven ontwikkelen dergelijke platformen in eigen beheer, terwijl anderen gebruikmaken van third-party platforms die als intermediair fungeren. Voorbeelden hiervan zijn CDP (een non-profitorganisatie voortgekomen uit het Carbon Disclosure Project) en softwarebedrijven zoals het van oorsprong Franse, internationaal opererende Ecovadis.

Naast digitale platformen worden data ook via e-mail uitgevraagd en gedeeld, bijvoorbeeld in Excel- of Word-bestanden. In sommige gevallen vindt de uitwisseling zelfs mondeling plaats, bijvoorbeeld via de telefoon. Uit vooronderzoek blijkt dat grote bedrijven bij e-mailverzoeken vaak vaste vragenlijsten gebruiken, die mkb'ers ingevuld moeten terugsturen. Een alternatief is het opvragen van data zonder vast format of template, waarbij mkb'ers hun eigen documenten mogen aanleveren.

Ter illustratie toont figuur 8 een deel van een vragenlijst die een groot, CSRD-plichtig bouwbedrijf aan zijn leveranciers verstuurd om toe lichten welke duurzaamheidsdata het wenst ten aanzien van beton.

FIGUUR 8: VOORBEELD VAN EEN DATAVERZOEK IN DE BOUWSECTOR

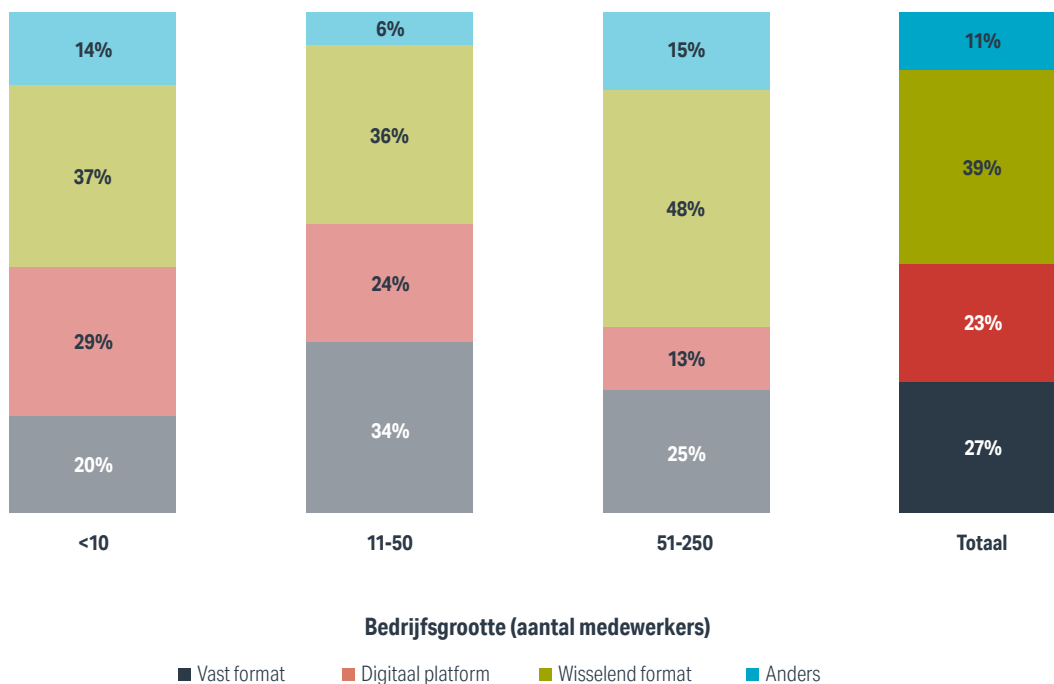
Prijs	Totaal (in €) van de genoemde materiaaleenheden op deze regel
Productbeschrijving	Tekstuele beschrijving van het geleverde materiaal
Betonmengsel	Samenstelling van betonmengsel, bijvoorbeeld <i>C20/25</i> of <i>C30/37</i>
Hoeveelheid	Numerieke waarde dat aangeeft hoeveel beton van een specifieke waarde is geleverd
Eenheid	Eenheid waarin de waarde in kolom Hoeveelheid is uitgedrukt. Voorgestelde waarde: m ³
beton	Waarde die weergeeft of er beton is gebruikt of niet. Waardes kunnen alleen "ja" of "nee" zijn
Cementreductie in kg/m ³	Bij gebruik beton, geef aan hoeveel minder kilogram cement is gebruikt per kubieke meter. Als er geen beton is gebruikt, is deze waarde gelijk aan 0
CO ₂ per eenheid in kg	Numeriek waarde die aangeeft hoeveel kilogram CO ₂ wordt gegenereerd per eenheid materiaal voor emissiefasen A1-A3
% Hergebruikt toeslagmateriaal	Percentage hergebruikt toeslagmateriaal dat is verwerkt in het beton

Onderzoekresultaten over indirecte effecten van de CSRD op het mkb

Wat betreft de eisen aan de data kan een onderscheid worden gemaakt tussen: a) data die gebaseerd zijn op metingen versus schattingen; b) data die worden aangeleverd met of zonder externe validatie, zoals de controle door een accountant.

Deze manieren om data te verzamelen zijn tot nu toe nog niet op grote schaal onderzocht en werden in dit onderzoek in kaart gebracht via enquêtes en interviews. Uit de resultaten (zie figuur 9) blijkt dat 39% van de mkb'ers die dataverzoeken ontvangen hun duurzaamheidsdata aanleveren zonder vast format, bijvoorbeeld per e-mail of telefoon. In 27% van de gevallen wordt data aangeleverd via een vooraf bepaald format van een ketenpartner, zoals een Excel- of Word-document. In 23% van de gevallen wordt gebruikgemaakt van een digitaal platform waar ketenpartners inloggen en data uploaden.

FIGUUR 9: METHODEN VAN DATA AANLEVERING DOOR MKB'ERS
(REPRESENTATIEVE & GERICHTE STEEKPROEF, N = 172)

De interviews bevestigen dat grote bedrijven verschillende methoden hanteren om duurzaamheidsinformatie uit hun waardeketen te verzamelen. Er is een groeiende trend waarbij grote bedrijven eigen portals ontwikkelen of gestandaardiseerde systemen gebruiken om de uitwisseling van data efficiënter te maken (zoals in het voorbeeld van de bouw, zie figuur 8).

Rapportagesystemen en software

Bedrijven bevinden zich in verschillende fasen van hun datamanagement. Sommige grote bedrijven hebben al geautomatiseerde systemen geïmplementeerd of zijn daarmee bezig. Grote bedrijven schakelen regelmatig externe consultants en gespecialiseerde dienstverleners om hen te ondersteunen bij het verzamelen van en rapporteren over duurzaamheidsdata. Grote adviesbureaus zoals PwC, KPMG, EY, Deloitte en verschillende kleine adviesbureaus bieden bijvoorbeeld ondersteuning bij het opzetten van templates, het uitvoeren van materialiteitsanalyses en het implementeren van rapportagesystemen. Daarnaast worden gespecialiseerde softwaretools en platforms ingezet om data efficiënter te verzamelen en te analyseren. Grote leveranciers zoals Oracle, SAP en Wolters Kluwer hebben inmiddels CSRD-rapportageoplossingen geïntegreerd in hun financiële rapportagesystemen.

Sommige grote bedrijven ontwikkelen eigen platforms voor data-uitwisseling of werken nauw samen met specifieke ketenpartners om de dataverzameling te optimaliseren. Er is vaak een duidelijk onderscheid in de manier waarop grote bedrijven data uitvragen aan hun ketenpartners. Grotere mkb'ers krijgen vaak gedetailleerde en specifieke vragenlijsten terwijl kleinere mkb'ers doorgaans vereenvoudigde verzoeken ontvangen of er worden schattingen gebruikt voor hun data.

Metingen of schattingen

De administratieve lasten worden mede bepaald door de vraag of aan te leveren data gebaseerd moeten zijn op nauwkeurige metingen of dat schattingen volstaan. In sommige gevallen kunnen mkb'ers relatief eenvoudig dynamische data leveren, vooral wanneer het gaat om direct meetbare indicatoren zoals waterverbruik. Dergelijke gegevens zijn vaak direct beschikbaar via bestaande meetinstrumenten of facturen.

Wanneer data echter niet direct beschikbaar is, maken zowel grote als kleine bedrijven gebruik van schattingen en modeldata. Dit omvat het gebruik van standaardgemiddelden, externe emissiefactoren en Europese referentiewaarden om ontbrekende informatie aan te vullen. Deze benadering biedt een praktische oplossing om te voldoen aan duurzaamheidsrapportageverplichtingen, maar kan ook leiden tot variatie in de nauwkeurigheid en consistentie van de gerapporteerde gegevens.

Een geïnterviewde zorgverzekeraar (ZG-GROOT1) gaf hierover het volgende voorbeeld:

We hebben een externe rapportage met de emissiefactoren per zorgsector en die vermenigvuldigen wij met gegevens uit onze interne administratie, de zorgkosten. Dat is in feite gewoon een Excel-berekening waaruit de totale hoeveelheid CO₂-uitstoot komt. [...] We willen proberen de zorgaanbieders hierin zo min mogelijk te belasten. We vragen ons daarbij ook af: voegt het echt iets toe om iedereen individueel uit te vragen, of zou het beter zijn om data op een geaggregeerd niveau van een andere instantie te verkrijgen?

Een grote, CSRD-plichtige voedselproducent (LB-GROOT3) ziet het werken met schattingen als een tussenstap en wil geleidelijk overstappen naar nauwkeurigere metingen van CO₂-data:

Scope 1 en 2 gaan met name over onze eigen organisatie, en daarvoor gebruiken we momenteel een schatting. De 'estimate method' is een vrij bekende methode [...]. Alle ingekochte producten hebben we opgenomen in een database uit Denemarken: The Big Climate Database. [...] Die database geeft inzicht in de CO₂-uitstoot per kilo voor een breed scala aan producten. Dit is op dit moment toereikend vanuit CSRD-perspectief. [...] Zodra de keten verder ontwikkeld is, zullen we extern meer gaan rapporteren op basis van actuele data. Intern werken we nu al met een hybride methode.

Guidance vanuit grote bedrijven voor mkb'ers

In hoeverre helpen uitvragende partijen mkb'ers bij de dataverzameling? Uit de interviews blijkt dat grote bedrijven sterk variëren in de mate van "guidance" die zij bieden aan hun ketenpartners. Een manier om dit te organiseren is het gebruik van gestandaardiseerde dataverzoeken, templates en sectorale samenwerkingen. Sommige grote bedrijven informeren hun klanten en leveranciers actief over het belang van de gevraagde data en het gewenste verzamelproces, met als doel de transparantie en effectiviteit van rapportages te verbeteren. Een geïnterviewde CSRD-plichtige bouwonderneming (BW-GROOT1) lichtte dit als volgt toe:

Nu zijn we bijvoorbeeld ook bezig met onderaannemers om te kijken hoe we hen kunnen helpen die data naar boven te krijgen.

Sommige grote bedrijven zien de dataverzameling niet alleen als een verplichting, maar ook als een kans om relaties met ketenpartners te versterken. Een grote voedselproducent (LB-GROOT4) uit de landbouwsector gaf aan waar guidance toe kan leiden:

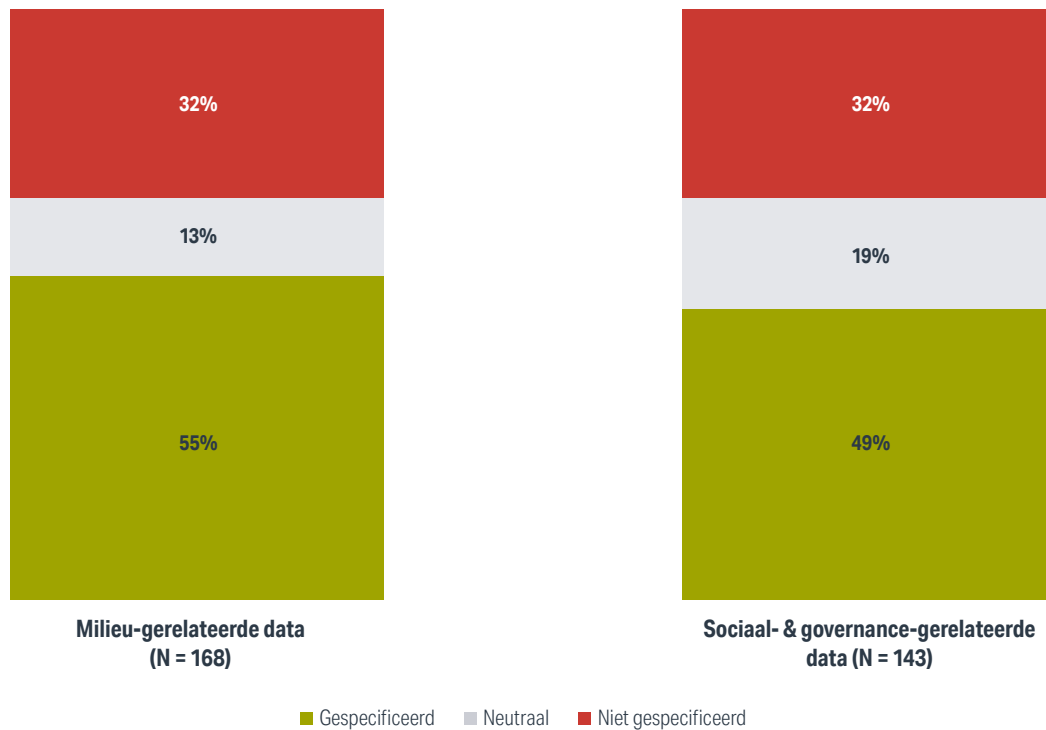
We stellen nu meer vragen. Daarom is onze inkoopafdeling ook onderdeel geworden van ons duurzaamheidsteam [...]. Je krijgt ook hele leuke reacties. Ik had laatst iemand die zei: 'Wij gaan van het gas af.' Dat vond ik heel interessant. Dan loop jij voorop, en dan kan ik hopelijk ook van je leren. Door die vragen te stellen, worden ook weer nieuwe relaties gelegd.

Tegelijkertijd ervaren verschillende mkb'ers het tegenovergestelde: zij ontvangen dataverzoeken zonder duidelijke uitleg of ondersteuning. Zo zegt zelfs 11% van de mkb'ers "nooit" uitleg te krijgen. Een geïnterviewde mkb'er uit de bouwsector (BW-MKB2) merkte op:

Waar we nu tegenaan lopen, is dat iedereen vanuit een soort van angst datavragen gaat stellen en vaak al een aanname doet dat die data niet beschikbaar is, terwijl er juist heel veel data wel is.

In de enquête vroegen we mkb'ers hoe specifiek de instructies van ketenpartners waren bij het aanleveren van duurzaamheidsdata. Op een schaal van 1 ("helemaal niet gespecificeerd") tot 5 ("helemaal gespecificeerd") gaven respondenten gemiddeld een score van 3,1 voor sociale en governance-data en 3,3 voor milieudata. Zoals te zien in figuur 10, vindt 32% van de mkb'ers die dataverzoeken ontvangen de instructies voor zowel milieudata als sociaal- en governance-gerelateerde data niet of nauwelijks specifiek.

FIGUUR 10: SPECIFICITEIT VAN INSTRUCTIES DOOR KETENPARTNERS
(REPRESENTATIEVE & GERICHTE STEEKPROEF)

Samenvattend geven veel mkb'ers aan dat er momenteel beperkte of geen guidance wordt geboden, wat leidt tot uitdagingen bij het voldoen aan dataverzoeken. Er lijkt een verschil te bestaan tussen de mate van ondersteuning die grote bedrijven denken te bieden en hoe mkb'ers dit ervaren. Naar verwachting zal de mate van begeleiding door ketenpartners in de toekomst toenemen, mede door de verdere implementatie van de CSRD, toenemende ervaring van uitvragende partijen, en de ontwikkeling van sectorale standaarden en tools door brancheorganisaties.

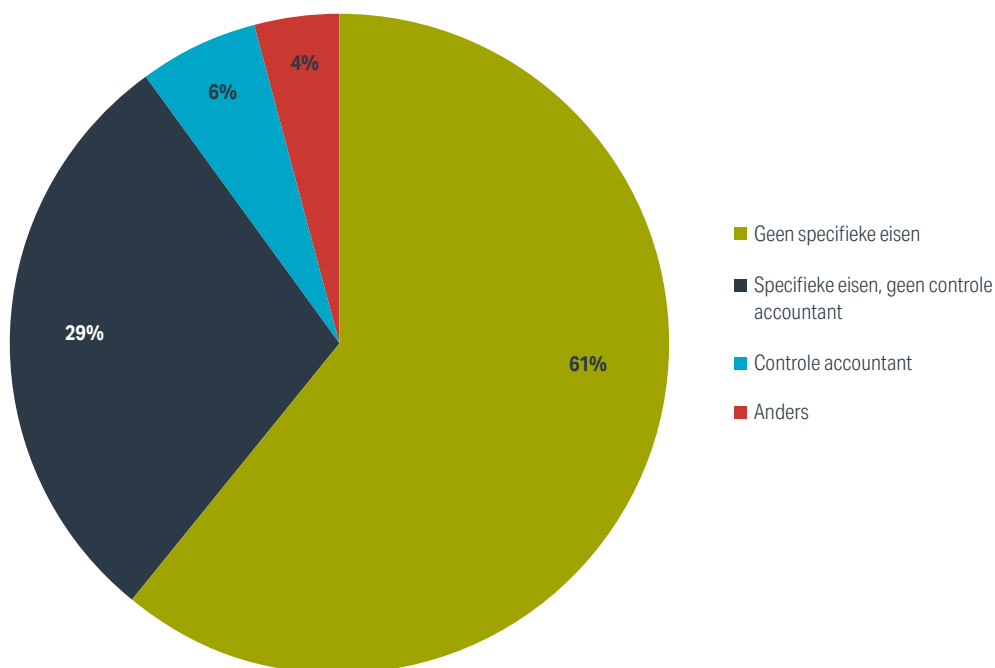
Eisen aan data en assurance

Om effectief te kunnen sturen, is niet alleen de hoeveelheid en specificiteit van data van belang, maar ook de juistheid en betrouwbaarheid. Hierin kunnen accountants een rol spelen. De CSRD verplicht beursgenoteerde bedrijven namelijk tot een assurance-onderzoek. Een verklaring van beperkte mate van zekerheid ("limited assurance") houdt in dat de accountant de gerapporteerde informatie plausibel acht en geen redenen heeft om aan te nemen dat deze materieel onjuist is. Dit betekent echter niet dat de data van ketenpartners door een accountant moeten worden gecontroleerd.

Onderzoeksresultaten over indirecte effecten van de CSRD op het mkb

Om hier meer inzicht in te krijgen, is in de enquête gevraagd welke eisen ketenpartners stellen aan duurzaamheidsdata. Figuur 11 laat zien dat 61% van de mkb'ers die ervaring hebben met dataverzoeken aangeeft dat hun ketenpartners momenteel geen specifieke eisen stellen aan de datakwaliteit. Daarnaast ervaart 29% van de mkb'ers wel specifieke eisen, maar zonder dat accountants betrokken zijn bij de validatie van de data. Zo'n 6% van de mkb'ers moet de datakwaliteit op dit moment laten controleren door een accountant.

FIGUUR 11: EISEN VAN KETENPARTNERS AAN DUURZAAMHEIDSDATA VAN MKB'ERS
(REPRESENTATIEVE & GERICHTE STEEKPROEF, N = 179)

Deze resultaten wijzen erop dat de eisen aan duurzaamheidsdata binnen ketens voor mkb'ers nog relatief beperkt zijn. Dit sluit aan bij de gefaseerde invoering van de CSRD, waarbij bedrijven eerst een materialiteitsanalyse uitvoeren en rapportagesystemen opzetten, en pas later gedetailleerd rapporteren op basis van specifieke data.

Het is aannemelijk dat de eisen aan datakwaliteit in de toekomst zullen toenemen en dat de rol van accountants daarbij steeds belangrijker wordt. Op dit moment is de samenwerking tussen grote bedrijven, mkb'ers en accountants echter nog niet volledig uitgekristalliseerd. Dit blijkt ook uit de volgende uitspraak van een branchevertegenwoordiger uit de zorgsector (ZG-BVR1):

Wij hopen natuurlijk ook dat de accountants ons dan op eenzelfde manier gaan beoordelen.

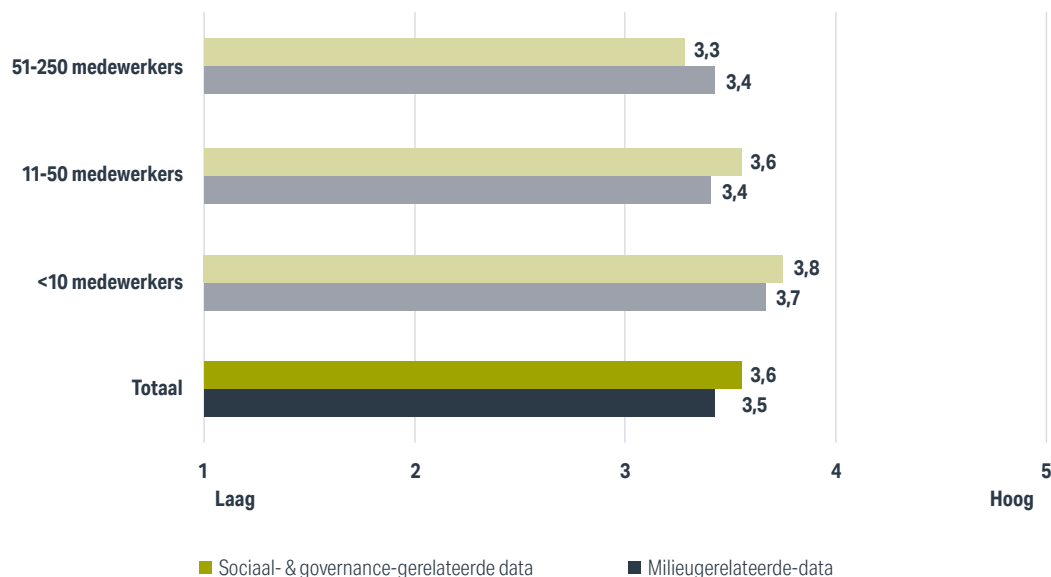
2.5 Capaciteit van mkb'ers om betrouwbare data te leveren

De invoering van de CSRD stimuleert de uitwisseling van duurzaamheidsdata binnen ketens, waarbij grote bedrijven, brancheverenigingen, accountants en sommige mkb'ers hier al actief mee bezig zijn. Een kernvraag in dit onderzoek is in hoeverre mkb'ers in staat zijn om aan deze dataverzoeken te voldoen. Dit hangt samen met de betrouwbaarheid van de data en de kennis van de VSME-standaarden, die in deze sectie worden besproken.

Capaciteit van mkb om aan dataverzoeken te voldoen

Hoe schatten mkb'ers hun eigen capaciteit in om aan dataverzoeken vanuit grote bedrijven te voldoen? In de enquête vroegen we deelnemers naar hun "leveringscapaciteit" op een schaal van 1 (laag) tot 5 (hoog) ten opzichte van milieu-gerelateerde en sociaal-bestuurlijke dataverzoeken. Figuur 12 laat zien dat de deelnemers uit de enquête aangeven dat ze op verwachten redelijk goed aan dataverzoeken te kunnen voldoen (gemiddeld = 3.5). Rond 60% schat de eigen capaciteit om aan dataverzoeken te voldoen als "goed" in, 14% echter als "slecht". Daarbij schatten grotere mkb ondernemingen (>50 medewerkers) hun capaciteit slechter in dan kleinere (met <10 medewerkers). Het is aannemelijk dat dit te maken heeft met de complexere dataverzoeken die grotere mkb ontvangen.

FIGUUR 12: CAPACITEIT VAN HET MKB OM AAN DATAVERZOEKEN TE VOLDOEN
(REPRESENTATIEVE & GERICHTE STEEKPROEF)

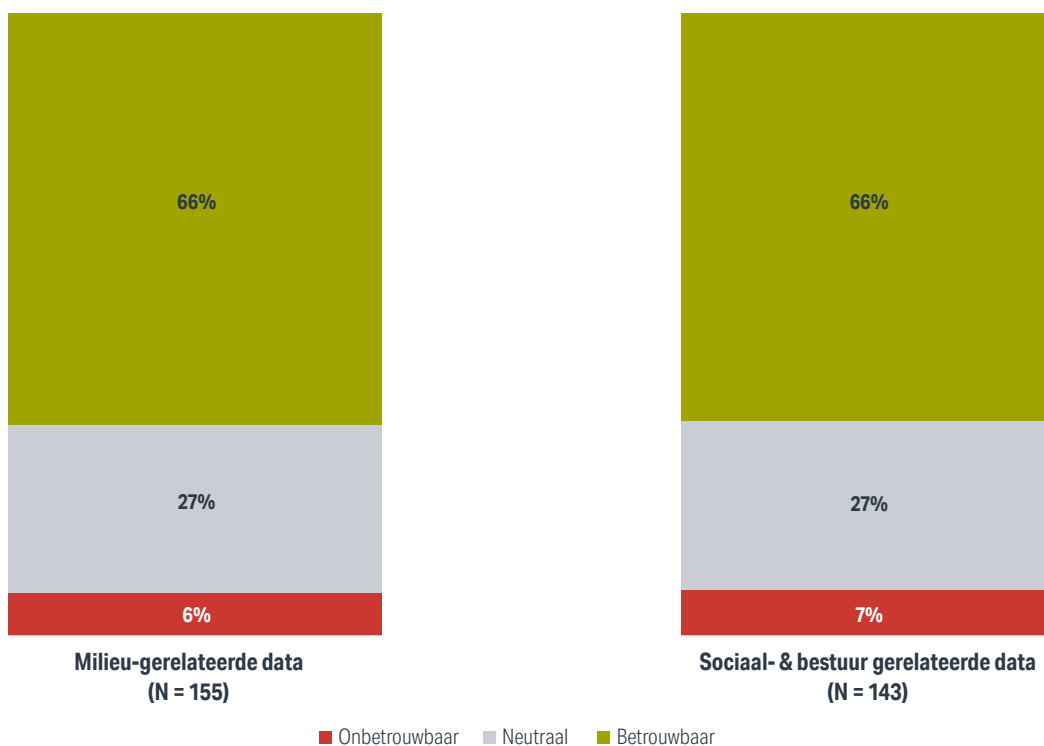
Onderzoekresultaten over indirecte effecten van de CSRD op het mkb

Wat gebeurt er met mkb'ers die niet kunnen voldoen? Vertegenwoordigers van geïnterviewde grote bedrijven gaan ervan uit dat zij afscheid zullen nemen van een deel van hun leveranciers. In de woorden van de het geïnterviewde grote bouwbedrijf (BW-GROOT1): "Mijn verwachting is dat er, nou ja, partijen zijn die ook niet meer als subcontractor aan het werk komen als ze niet in staat zijn om daar iets over te kunnen zeggen".

Betrouwbaarheid van duurzaamheidsdata

In hoeverre zijn data die het mkb aanlevert betrouwbaar? Om dit te onderzoeken, is er een gerichte vraag opgenomen in de enquête. Zoals te zien in figuur 13 beoordelen 66% van de mkb'ers die ervaring hebben met dataverzoeken hun data voor milieu-, sociale en governance factoren als "betrouwbaar". Respondenten scoren beide soorten data met een gemiddelde van 3,8 op een schaal van 1 ("heel onbetrouwbaar") tot 5 ("heel betrouwbaar"). Rond 6% schat de kwaliteit van zelf geleverde data als "onbetrouwbaar" in.

FIGUUR 13: BETROUWBAARHEID VAN GELEVERDE DUURZAAMHEIDSDATA VOLGENS HET MKB
(REPRESENTATIEVE & GERICHTE STEEKPROEF)

Uit de interviews blijkt dat mkb'ers hun milieudata over het algemeen als redelijk tot hoog betrouwbaar beschouwen. Milieugegevens, zoals energieverbruik en CO₂-uitstoot, zijn vaak gebaseerd op directe metingen en gestandaardiseerde methodologieën. Bedrijven met interne systemen en externe audits hebben doorgaans meer vertrouwen in hun data. Tegelijkertijd blijven bedrijven in complexe, lange ketens afhankelijk van schattingen, met name voor scope 3-emissies. Ook certificeringen bieden niet altijd volledige zekerheid. Een geïnterviewde kleine kweker uit de landbouwsector (LB-KLEIN5) gaf aan:

Het is gewoon een mandje met certificaten. Hoe meer certificaten je hebt, hoe hoger jouw score als duurzame leverancier. Daar zijn we wel mee bezig, alleen onze data is maar voor 50-60% accuraat, denk ik.

Mkb'ers beschikken over het algemeen over minder governance- en sociale data. Hierdoor wordt de betrouwbaarheid van deze gegevens lager ingeschat. Sociale indicatoren, zoals arbeidsomstandigheden, zijn minder gestandaardiseerd en bedrijven hebben minder ervaring met systematische dataverzameling. De afhankelijkheid van subjectieve beoordelingen (bijvoorbeeld over veiligheid) en het ontbreken van externe verificatie vergroten de onzekerheid.

Bedrijven met Europese ketens maken zich minder zorgen over de betrouwbaarheid van sociale en governance-data, omdat Europese wetgeving en normen als garantie tegen misstanden worden gezien. Daarentegen worden mkb'ers die werken met leveranciers buiten Europa wél gevraagd om informatie over sociale risico's, zoals kinderarbeid, aan te leveren aan niet-EU-bedrijven die onder de CSRD rapporteren.

De verschillen tussen de interviews en de enquêtegegevens kunnen mogelijk worden verklaard door de focus van beide onderzoeksmethoden. In de interviews werd ingezoomd op de betrouwbaarheid van data afkomstig uit de keten, wat meer onzekerheid kan veroorzaken. In de enquête hebben respondenten de vraag waarschijnlijk meer vanuit hun eigen bedrijfsvoering beantwoord, waardoor zij meer vertrouwen in hun eigen data uitdrukten.

Mkb'ers die al onderdeel zijn van ketens met grote CSRD-plichtige organisaties zijn doorgaans beter op de hoogte, omdat zij al dataverzoeken ontvangen. Binnen deze groep nemen sommige geïnterviewde mkb'ers proactieve stappen door zich voor te bereiden op toekomstige dataverzoeken of zich positief te onderscheiden op het gebied van duurzaamheid. De meeste mkb'ers komen echter pas in actie (volgens veel opmerkingen in de enquête) zodra zij daadwerkelijk dataverzoeken uit de keten ontvangen.

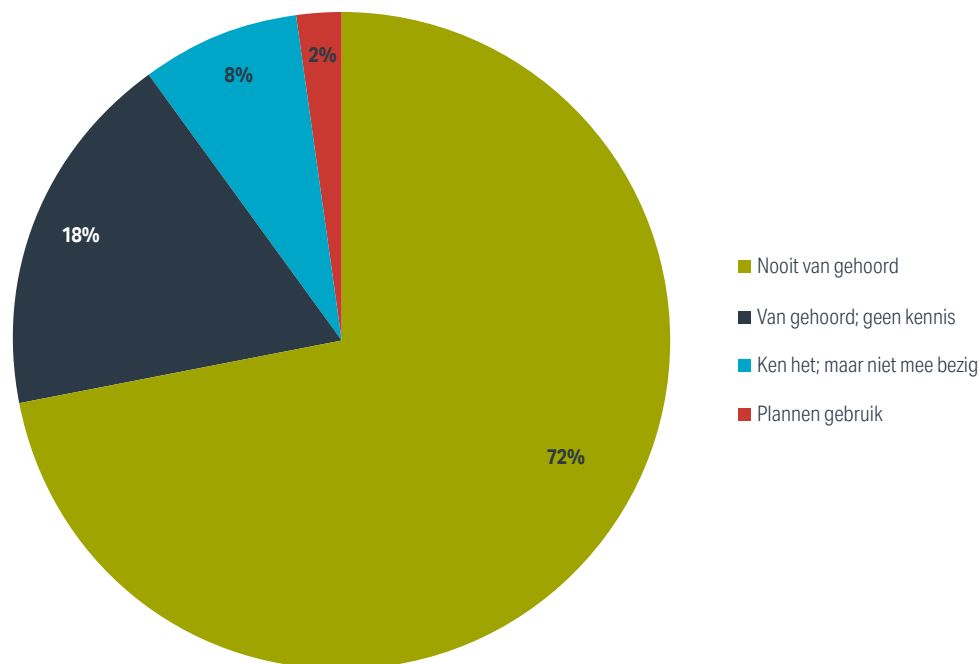
Kennis van de VSME

Eerdere enquêtes toonden aan dat veel bedrijven, zowel grote als mkb'ers, in 2023 nog geen kennis hadden van de CSRD (zie bijvoorbeeld ABN AMRO, 2023). In dit onderzoek is daarom ook gevraagd in hoeverre mkb'ers bekend zijn met de vrijwillige mkb-standaarden die onder de naam Voluntary Sustainability Reporting Standards for non-listed SMEs (VSME) worden ontwikkeld.

Onderzoekresultaten over indirecte effecten van de CSRD op het mkb

Uit figuur 14 blijkt dat 72% van de respondenten in het representatieve bedrijvenpanel nog nooit van de VSME heeft gehoord. Slechts 2% van de participanten is van plan om met de VSME te gaan werken. Deze resultaten sluiten aan bij figuur 2, waaruit blijkt dat het merendeel van het mkb nog geen dataverzoeken heeft ontvangen. Zonder dergelijke verzoeken ontbreekt de prikkel om na te denken over de implicaties van de CSRD en de mogelijke voordelen van de VSME.

FIGUUR 14: KENNIS VAN DE "VOLUNTARY REPORTING STANDARDS FOR SMES"
(REPRESENTATIEVE & GERICHTE STEEKPROEF, N = 390)

Ook uit de interviews blijkt dat de bekendheid en het begrip van de VSME en de dubbele materialiteitsanalyse onder mkb'ers beperkt is. Veel mkb'ers zijn niet of slechts gedeeltelijk op de hoogte van deze standaarden en concepten. Dit gebrek aan kennis vormt op zichzelf geen direct risico aangezien mkb'ers niet rapportageplichtig zijn onder de CSRD. Een betere bekendheid met deze concepten zou de capaciteit van mkb'ers echter vergroten om aan dataverzoeken te voldoen. Daarnaast zou het hen helpen om duurzaamheidsdata niet alleen als administratieve last te zien, maar ook als een middel om waarde te creëren en strategische voordelen te behalen.

2.6 Kansen, uitdagingen en ondersteuningsbehoeftes

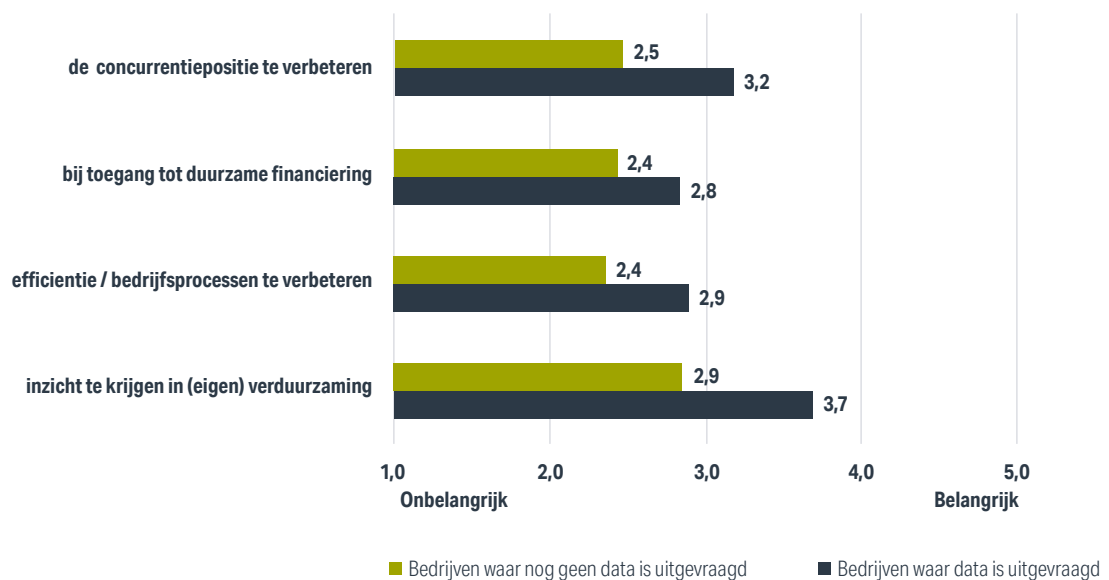
Deze sectie beschrijft hoe mkb'ers en stakeholders de kansen en uitdagingen van de CSRD voor het mkb zien en de ondersteuning die nodig is om hier effectief mee om te gaan.

Kansen voor het mkb door dataverzoeken en de CSRD

In hoeverre ervaren ondernemers positieve effecten van het verzamelen van duurzaamheidsdata? Om dit te onderzoeken, is respondenten gevraagd vier potentiële voordelen te beoordelen op een schaal van 1 ("onbelangrijk") tot 5 ("belangrijk").

Figuur 15 toont de gemiddelde scores van mkb'ers uit het representatieve bedrijvenpanel die wel en geen dataverzoeken hebben ontvangen. Hieruit blijkt dat mkb'ers zonder dataverzoeken de kansen gemiddeld lager inschatten dan mkb'ers die al ervaring hebben met data-uitvragen (vaak grotere bedrijven). In beide groepen wordt meer inzicht in de eigen duurzaamheidsprestaties als het grootste voordeel gezien, met een gemiddelde score van 2,9 voor mkb'ers zonder ervaring en 3,7 voor degenen die al dataverzoeken hebben ontvangen.

FIGUUR 15: KANSEN DOOR VERZAMELING DUURZAAMHEIDSDATA VOLGENS HET MKB (REPRESENTATIEVE STEEKPROEF)

De interviews bevestigen de resultaten uit de enquête en wijzen op drie belangrijke kansen voor mkb'ers:

1. Versterken van concurrentie- en marktpositie

Het kunnen aantonen van duurzaamheidsprestaties kan mkb'ers een concurrentievoordeel bieden. Door zich als duurzame partners te positioneren, kunnen zij zich onderscheiden van concurrenten en klanten aantrekken die waarde hechten aan duurzaamheid. Dit versterkt hun marktpositie en opent nieuwe zakelijke kansen. Door duurzaamheid centraal te stellen en dit actief te communiceren, trachten deze mkb'ers ook hun reputatie en merk te versterken. Zoals een mkb'er uit de bouwsector (BW-MKB2) het verwoordde:

Daarom zijn wij zo blij met de CSRD, omdat er nu heel tastbaar wordt wat wij allemaal doen.

Vergelijkbare sentimenten kwamen naar voren bij een mkb'er die kabels produceert (IND-MKB5):

Als je voorloopt en het verbetert je concurrentiepositie, dan heb je er ook wat aan.

2. Verbeterde toegang tot financiering

Door het verzamelen van relevante duurzaamheidsdata, kunnen mkb'ers betere toegang tot financieringsmogelijkheden en subsidies krijgen. Dit kan bijvoorbeeld leiden tot leningen met lagere rentetarieven. Een geïnterviewde producent van sensortechnologie (IND-MKB6) benadrukte de verandering die gaande is:

Je ziet gewoon dat investeerders tegenwoordig een duurzaamheidsrapportage van je willen.

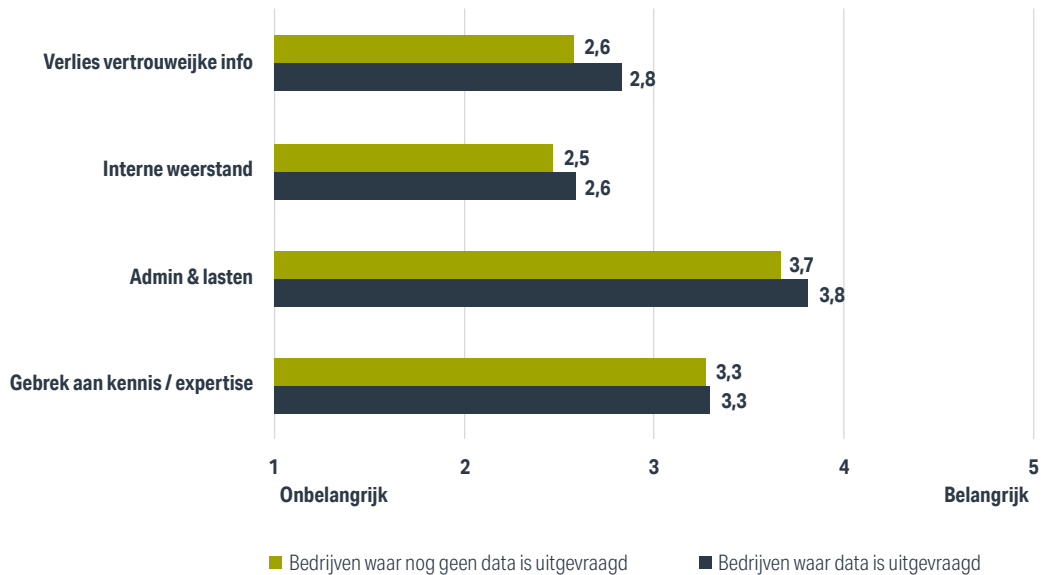
3. Betere samenwerking en kostenbesparingen

Het delen van duurzaamheidsdata binnen de keten bevordert transparantie en versterkt de samenwerking met klanten en ketenpartners. Dit kan leiden tot betere relaties en langdurige partnerschappen, wat de positie van het mkb verder versterkt. Daarnaast kan de interne dataverzameling samenwerking tussen afdelingen stimuleren en bijdragen aan efficiëntere processen en kostenbesparingen.

Uitdagingen voor het mkb door dataverzoeken en de CSRD

Om te onderzoeken welke uitdagingen mkb'ers ervaren of verwachten beoordeelden respondenten vier potentiële problemen op een schaal van 1 ("onbelangrijk") tot 5 ("belangrijk"). Uit figuur 16 blijkt mkb'ers uit het representatieve bedrijvenpanel die ervaring hebben met dataverzoeken meer uitdagingen ervaren dan degenen zonder deze ervaring. Beide groepen zien de grootste uitdagingen bij het verzamelen van duurzaamheidsdata in de administratieve lasten, evenals in het gebrek aan kennis en expertise om de benodigde data te verzamelen. Daarentegen worden het overwinnen van interne weerstand en het risico op het verlies van vertrouwelijke bedrijfsinformatie door de respondenten als relatief minder belangrijk beschouwd.

FIGUUR 16: UITDAGINGEN VOOR VERZAMELING VAN DUURZAAMHEIDSDATA
(REPRESENTATIEVE STEEKPROEF)

De interviews bevestigen het beeld uit de enquête en brengen aanvullende nuances. Uit de analyse van de interviews komen vijf clusters van uitdagingen naar voren: beperkte middelen en capaciteit, gebrek aan kennis en expertise, de complexe uitwerking van regelgeving en vertragingen in de wettelijke implementatie in Nederland, technische vraagstukken over IT-systemen en tools, en het gebrek aan standaardisatie in dataverzameling

1. Beperkte middelen en capaciteit (tijd)

Verschillende mkb'ers kampen met beperkte financiële middelen en personele capaciteit om duurzaamheidsinformatie te verzamelen en te rapporteren. De kosten voor implementatie van systemen, softwarelicenties, certificering, en het inhuren van externe experts worden als relatief hoog ervaren en vormen een aanzienlijke belasting, zeker voor kleinere bedrijven. Indien deze capaciteit er niet is, leidt dat tot moeilijkheden bij het voldoen aan dataverzoeken van ketenpartners en de CSRD-vereisten. Daarnaast wordt de snelle implementatietijdslijn als een extra hindernis ervaren.

We krijgen van verschillende relaties de vraag om sustainability assessments in te vullen. We dienen dit op verschillende platformen te doen zoals Integrity Next of Ecovadis. We dienen tevens een abonnement af te sluiten. Dit kost veel tijd, geld, energie. MKB loopt hierin achter ten opzichte van de grotere bedrijven. (enquête respondent)

2. Gebrek aan kennis en expertise

Verschillende mkb'ers hebben een gebrek aan kennis en (gespecialiseerde) expertise met betrekking tot duurzaamheidsrapportages. Bedrijven weten vaak niet waar ze moeten beginnen en anderen hebben moeite met het begrijpen van terminologie en technische aspecten van duurzaamheidsinformatie. Dit belemmert hen in het effectief verzamelen en rapporteren van de benodigde gegevens.

3. Complexe uitwerking van regelgeving en vertraging in de wettelijke implementatie

Voor sommige mkb'ers is de complexe uitwerking van regelgeving en rapportagevereisten een uitdaging. Mkb'ers ervaren verwarring over welke data precies nodig zijn, hoe deze te verzamelen en hoe te voldoen aan de uiteenlopende eisen van verschillende ketenpartners. Ook weten zij onvoldoende hoe bestaande data en rapportages gebruikt kunnen worden binnen CSRD. Dit maakt het moeilijk om effectief te handelen.

Verschillende mkb'ers geven ook aan een afwachtende houding aan te nemen omdat de CSRD nog niet in Nederlandse wetgeving is opgenomen. Bovendien lijkt er op Europees niveau enige twijfel te zijn ontstaan over de invoering en uitwerking van de richtlijn. Mkb'ers worden gevraagd en indirect verplicht door de keten om data te leveren maar sommigen voelen zich niet verplicht omdat wetgeving ontbreekt. De Nederlandse en Europese politiek stimuleert momenteel een afwachtende houding onder mkb'ers.

Hou vooral het beleid voorspelbaar en constant! Zodat (mkb) investeringen in geld en kennis zullen renderen en NL zijn vestigings- en investeringsklimaat behoudt. (enquête respondent).

Vraag relevante informatie in plaats van een enorme berg nutteloze informatie. Leg uit waarvoor het nodig is in plaats van zich te verschuilen onder het motto 'het moet van Europa'. Als een mkb'er begrijpt waarvoor het is en wat er mee gedaan wordt gaat ie vanzelf helpen. (enquête respondent)

4. Technische vraagstukken over IT-systemen en tools

Mkb'ers beschikken niet altijd over adequate IT-infrastructuur en systemen voor efficiënte dataverzameling en -beheer. Gebrekkige IT-systemen die niet goed met elkaar communiceren bemoeilijken het verzamelen en rapporteren van betrouwbare en consistente data. Daarnaast is het lastig te beoordelen of een investering in een systeem of tool zinvol is.

5. Gebrek aan sectorspecifieke standaardisatie in data en processen

Het ontbreken van gestandaardiseerde processen, templates en meetpunten per sector leidt tot inefficiënties, onduidelijkheid en gebrekkige vergelijkbaarheid. Variatie in dataverzoeken van verschillende ketenpartners zonder uniforme richtlijnen maakt het voor mkb'ers lastig. Bovendien blijven de ontwikkeling en implementatie van sectorspecifieke standaarden achter bij de behoefte aan meer consistentie. Een geïnterviewde branchevertegenwoordiger (ZG-BVR2-R1) illustreerde dit probleem als volgt:

Er wordt elke keer, een jaar of twee later, net iets anders uitgevraagd, waardoor je het niet meer kunt vergelijken. Dat gebeurt heel vaak.

En een enquête-respondent stelde:

Het grootste probleem zit in de wijze van rapportage (niet altijd vast format, en verschillend te analyseren). Helemaal als bedrijven processen uitbesteden en er dubbel gerapporteerd wordt in de keten.

Deze dataverzoeken leiden in sommige gevallen tot drie concrete problemen voor mkb'ers: verhoogde werkdruk, mogelijke negatieve effecten op relaties met ketenpartners, en zorgen over het delen van bedrijfsgevoelige informatie. Het verzamelen en rapporteren van duurzaamheidsdata kan de focus op kernactiviteiten verminderen. Overmatige of ongestructureerde dataverzoeken veroorzaken daarnaast spanningen met klanten en ketenpartners. Mkb'ers die niet tijdig of volledig kunnen rapporteren, lopen het risico om klanten of contracten te verliezen. Tot slot, heerst er bij sommige mkb'ers angst over het delen van bedrijfsgevoelige informatie bij het voldoen aan dataverzoeken. Transparantie kan hun concurrentiepositie schaden en er bestaat de vrees dat afnemers (al dan niet bewust) extra inzichten verkrijgen. Een vertegenwoordiger van een grote voedselproducent (LB-GROOT1) illustreerde dit risico:

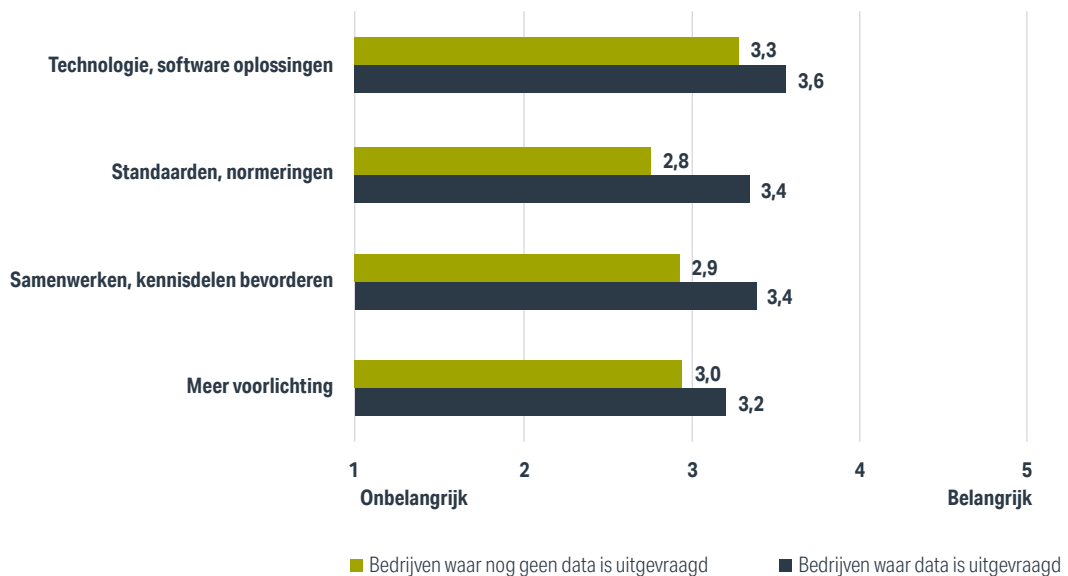
De uitstoot van veevoedermengsels opvragen betekent ook dat de receptuur makkelijker te achterhalen is.... Over het algemeen kunnen voerleveranciers op hoofdniveau aangeven waar het voer vandaan komt, maar er zit natuurlijk een beetje een company secret achter. Zij maken een samenstelling van voer, en dat is hun expertise. Ik heb zoveel eiwit nodig, zoveel vetten en zoveel koolhydraten.

Oplossingsrichtingen en ondersteuningsbehoeftes

In de enquête werd respondenten gevraagd om vier mogelijke vormen van overheidsondersteuning te beoordelen op een schaal van 1 ("onbelangrijk") tot 5 ("belangrijk"). De vier voorgestelde oplossingsrichtingen waren technologie en software, standaarden en normeringen, kennisdeling binnen branches en meer voorlichting.

Figuur 17 toont de resultaten van het representatieve bedrijvenpanel. Mkb'ers die dataverzoeken hebben ontvangen gemiddeld hechten meer waarde aan alle voorgestelde ondersteuning dan mkb'ers bij wie nog geen data is uitgevraagd. Respondenten gaven aan dat de overheid het mkb het best kan ondersteunen met technologie- en softwareoplossingen.

FIGUUR 17: AANBEVELINGEN VAN MKB'ERS AAN DE OVERHEID
(REPRESENTATIEVE STEEKPROEF)

De interviews met bedrijven, brancheverenigingen en stakeholders leverden aanvullende context en details op over gewenste en effectieve strategieën om het mkb te ondersteunen. Naast de vier eerdergenoemde oplossingsrichtingen vormt de rol van overheidsbeleid een vijfde cluster.

1. Technologie en software

Op het gebied van technologie en software – het aspect dat mkb'ers in de enquête als het meest belangrijk beoordeelden – worden twee soorten voorstellen gedaan. Ten eerste vragen bedrijven om de beschikbaarheid van (betaalbare) softwarepakketten voor eigen gebruik. In zowel de interviews als de enquête stellen mkb'ers voor dat de overheid helpt bij de ontwikkeling hiervan of de aanschaf ondersteunt via subsidies. Uit een interview met een vertegenwoordiger van het Duitse Ministerie van Economische Zaken bleek dat de Duitse overheid hierin investeert en binnenkort een gratis open-sourcepakket beschikbaar stelt voor het mkb. Dit zal mogelijkheden bieden voor hergebruik in andere lidstaten en de evaluatie van ervaringen in Duitsland zal ook relevante "lessons learned" voor Nederland opleveren.

Een tweede voorstel op het gebied van technologie en software betreft de ontwikkeling van een IT-systeem voor gegevensuitwisseling. Mkb'ers verwoordden hun wensen als volgt:

Zo'n soort invulsysteem, net als bij de Belastingdienst, waar je eenvoudig kunt aangeven wat je allemaal doet en waaruit je een rapport kunt genereren. (LB-KLEIN2)

Eén loket voor alle rapportages en meldingen. Nu moeten sommige gegevens nog meerdere keren worden ingevuld. Zorg voor een standaardformat voor onder andere de EED-energieaudit en onderzoeksplicht. (enquête respondent)

Op dit terrein kan worden onderzocht of de overheid hierin een faciliterende rol kan spelen of dat concurrentie tussen marktpartijen, zoals Ecovadis of anderen, de meest zinvolle aanpak biedt.

2. Standaarden en normeringen

Op het gebied van standaarden en normeringen komen twee oplossingsrichtingen naar voren: de ontwikkeling van productgerichte databanken en afspraken over het proces van data-uitwisseling tussen ketenpartners. Zoals eerder genoemd, kunnen mkb'ers bepaalde datapunten relatief eenvoudig zelf verzamelen (bijvoorbeeld energieverbruik meten of ziekteverzuim van medewerkers bijhouden). Veel duurzaamheidsvraagstukken zijn echter te complex om zelfstandig op te lossen, zoals de berekening van de ecologische voetafdruk van een industrieel product. In verschillende sectoren wordt hiernaar onderzoek gedaan door universiteiten en kennisinstituten. Onder andere de Deense overheid ondersteunt de ontwikkeling van databanken.² Deze databanken zijn echter nog verre van compleet en accuraat. Een mkb'er gaf bijvoorbeeld aan dat hij voor zijn drukkerij uit bestaande databanken slechts milieu-informatie over twee soorten papier kan halen ("wit en gerecycled"), terwijl hij tien verschillende papiersoorten gebruikt en behoefte heeft aan specifiekere data. Een tweede oplossingsrichting betreft afspraken tussen vergelijkbare ketenpartners over dataverzoeken, zoals momenteel al gebeurt in sectoren als de industrie en de zorg. Mkb'ers uitten hierover de volgende wensen:

Een beleid in plaats van dat elke retailer iets anders vraagt. (enquête respondent)

Het ondersteunen van de diverse brancheorganisaties bij het maken van sjablonen voor duurzaamheidsrapportages, zodat rapporteren door de keten heen uniform, efficiënt, praktisch en eenduidig kan, waardoor gegevens eenvoudig uit te wisselen zijn. (enquête respondent)

3. Voorlichting en advies voor mkb'ers en voorlichting voor het brede publiek

Mkb'ers stellen voor om de informatievoorziening rondom CSRD en duurzaamheidsdata te verbeteren. Concrete voorstellen zijn onder andere:

Eén plek bieden waar ik alles kan terugvinden. Een soort stappenplan met goede presentaties en formats die je kunt gebruiken. (enquête respondent)

Een digitaal vragenloket bij bijvoorbeeld TNO. (enquête respondent)

Daarnaast wordt benadrukt dat alle communicatie zeer eenvoudig te begrijpen moet zijn. Een enquête-respondent merkte op dat "uitleg in Jip-en-Janneke-taal" wenselijk en nodig zou zijn. Verder wordt voorgesteld om de communicatie over duurzaamheid richting het brede publiek te versterken en het consumenten gemakkelijker te maken om duurzaam in te kopen:

We willen graag een soort Nutri-Score, maar dan voor duurzaamheid. Zodat je op een verklaarbare manier duidelijk kunt maken hoe duurzaam mijn sierteeltproduct echt is en het kunt vergelijken met mijn concurrent.... De uitdaging is het begrijpelijk te maken, zodat je in de supermarkt staat en... weet wat je kunt kiezen. (LB-KLEIN2)

2 Zie bijvoorbeeld "The Big Climate Database" (www.denstoreklimateadatabase.dk/en).

4. Samenwerking en kennisdeling in branches

Volgens geïnterviewde vertegenwoordigers van brancheorganisaties worden hun activiteiten op het gebied van kennisdeling en netwerken rondom duurzaamheid en de implementatie van CSRD goed ontvangen. Er is veel behoefte aan uitwisseling binnen branches.

Samenwerking is moeilijk van de grond te krijgen, maar informatiebijeenkomsten en het uitwisselen van best practices werken wel goed. (LB-BRV2).

Dit wordt ook door mkb'ers beaamd:

Het is heel nuttig om voorbeelden onderling te delen, zodat niet iedereen het wiel zelf hoeft uit te vinden. Dit is vooral belangrijk omdat sommige organisaties kleiner zijn en niet de capaciteit hebben om zich volledig in CSRD te verdiepen. (enquête respondent)

In het kader van samenwerking tussen branches kwamen tevens twee concrete aanbevelingen naar voren:

Gezamenlijk een DMA maken is moeilijk, maar zou wel fijn zijn. (LB-BRV3)

Creëer een netwerk van 'buddies' per regio of bedrijventerrein die als vraagbaak en coach kunnen dienen. (enquête respondent)

Naast inhoudelijk-technische vragen (zoals hoe om te gaan met materialiteit en datastromen) speelt ook de vraag hoe mkb'ers duurzaamheidsdoelen effectief kunnen integreren in de bedrijfsvoering. Een mkb'er verwoordde dit als volgt:

Onze strategie is om met beperkte middelen zoveel mogelijk aandacht van de directie te krijgen voor duurzaamheidsdata. (LB-KLEIN5)

Op dit gebied, inclusief de omgang met interne weerstand, bestaan geen vastomlijnde "best practices", maar bedrijven kunnen en willen van elkaar leren.

5. Inkoopbeleid en subsidies van de overheid

Het vijfde cluster van oplossingsrichtingen die mkb'ers en stakeholders aandragen betreft het beleid van de Nederlandse overheid. Zoals eerder genoemd, benadrukken mkb'ers het belang van continuïteit en voorspelbaarheid. Daarnaast wordt voorgesteld om het inkoopbeleid van de overheid sterker op duurzaamheid te richten en subsidies beschikbaar te stellen voor de transitie.

In de woorden van een mkb'er:

In het inkoopbeleid voorkeur geven aan mkb-bedrijven die vrijwillig duurzaamheidsdata verzamelen [...] en subsidies of fiscale voordelen bieden voor vrijwillige deelname van mkb-bedrijven aan duurzaamheidsdata-standaarden. (enquête respondent)

3 Conclusies en aanbevelingen

Het voorafgaande hoofdstuk presenteerde de resultaten van de analyse van de enquête en interviews. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies getrokken en aanbevelingen geformuleerd om de positieve impact van de CSRD op het mkb te vergroten.

3.1 Bevindingen

Dit onderzoek heeft de indirecte effecten van de CSRD op het mkb in kaart gebracht, evenals de obstakels die het mkb ervaart bij het beantwoorden van dataverzoeken van bedrijven uit de keten. In deze sectie worden de belangrijkste bevindingen samengevat.

Huidige situatie rondom dataverzoeken

Uit dit onderzoek blijkt dat 24% van de Nederlandse mkb'ers momenteel duurzaamheidsgerelateerde dataverzoeken ontvangt, met een verwachte stijging naar 29% op korte termijn. Middelgrote en grotere mkb'ers worden beduidend vaker benaderd: 19% van de mkb'ers met minder dan 10 werknemers ontvangt dataverzoeken, 35% van de mkb'ers met 11-50 werknemers en 65% van de mkb'ers met 51-250 werknemers.

De meeste dataverzoeken gaan over milieuaspecten, met name CO₂-uitstoot (50%) en materiaalgebruik (45%) worden opgevraagd. Binnen de sociale en governance-dimensies betreffen de meeste verzoeken gezondheid en veiligheid van medewerkers (34%). Dit aspect wordt ook door de meeste mkb'ers (73%) zelf als het relevant gevonden. De precieze aard van de gevraagde data varieert sterk per sector en het zou niet terecht zijn om alle dataverzoeken als effect van de CSRD te beschouwen. In veel sectoren bestonden al diverse duurzaamheidsinitiatieven en grote bedrijven die ketenpartners om duurzaamheidsdata (en certificeringen) vroegen. De komst van de CSRD heeft ervoor gezorgd dat data-uitvragen en sector-afspraken gestructureerd en op grotere schaal plaats vinden.

Uit dit onderzoek blijkt dat de manier waarop duurzaamheidsdata wordt aangeleverd en uitgewisseld gefragmenteerd en weinig gestandaardiseerd is. Verzoeken komen via diverse kanalen en in verschillende formats, met aanzienlijke variatie tussen en binnen sectoren. In 61% van de gevallen worden er geen specifieke eisen gesteld aan de data. Er bestaan grote verschillen in de mate waarin grotere bedrijven begeleiding ("guidance") bieden aan mkb-partners: Zo zegt 11% "nooit" uitleg te krijgen over dataverzoeken. Sommige mkb'ers zeggen gestandaardiseerde formats te ontvangen, terwijl andere mkb'ers juist een gebrek aan duidelijke

richtlijnen ervaren. Ondanks deze verschillen geeft een meerderheid van de mkb'ers (60%) aan goed of uitstekend aan dataverzoeken te kunnen voldoen. Ook wordt de betrouwbaarheid van de opgeleverde data overwegend positief beoordeeld.

Effecten op en uitdagingen voor het mkb

Op dit moment ontvangt 72% van de mkb'ers (nog) geen dataverzoeken, wat erop wijst dat de indirecte effecten van de CSRD op het mkb nog beperkt zijn. Echter van mkb'ers MKB bedrijven met meer dan 50 werknemers geeft 65% aan al dataverzoeken te ontvangen en nog eens 7% verwacht dit in de toekomst te gaan krijgen. Bij de groep mkb'ers die wél wordt gevraagd data aan te leveren, leidt dit echter in verschillende gevallen tot uitdagingen, die in sommige gevallen resulteren in concrete problemen als verhoogde werkdruk, negatieve effecten op klantrelaties en zorgen over het delen van bedrijfsgevoelige informatie. Het onderzoek identificeert vijf obstakels voor het mkb in het kader van de CSRD:

- **Gebrek aan kennis en expertise:** veel mkb'ers zijn onbekend met de CSRD en gerelateerde concepten; slechts 28% kent bijvoorbeeld de *Voluntary Sustainability Reporting Standards for non-listed SMEs (VSME)*.
- **Beperkte middelen en capaciteit:** vooral kleinere mkb'ers hebben moeite om de benodigde tijd, financiën en personele capaciteit vrij te maken.
- **Complexiteit van de regelgeving en wettelijke onzekerheid in Nederland:** de CSRD wordt door veel mkb'ers als ingewikkeld ervaren en de doelstellingen zijn niet altijd duidelijk. Het ontbreken van een duidelijke nationale wetgeving leidt tot onzekerheid over de exacte verplichtingen en verwachtingen.
- **Onzekerheid over tools en IT-systemen:** er is onduidelijkheid over welke systemen geschikt zijn voor het verzamelen en rapporteren van duurzaamheidsdata.
- **Gebrek aan sectorspecifieke standaarden:** mkb'ers ervaren een tekort aan sectorale richtlijnen voor het opvragen, meten en inschatten van ESRS-datapunten.

Ondersteuningsbehoeftes

Uit het onderzoek blijkt dat mkb'ers meerdere ondersteuningsbehoeftes hebben. Hulp op gebied van technologie en software wordt in de enquête als het meest belangrijk geacht. Mkb'ers vragen daarnaast ook om investeringen in de ontwikkeling van standaarden, kennisdeling binnen sectoren, voorlichting, en om een op duurzaamheid gericht inkoopbeleid van de overheid. De behoeftes verschillen echter voor verschillende soorten mkb'ers. Volgens het onderzoek kunnen mkb'ers op het gebied van CSRD en duurzaamheidsdata grofweg in twee groepen worden onderverdeeld (zie ook Schuil, 2024):

1. Mkb'ers die de CSRD als een verplichting ("moetje") zien. De meerderheid van de mkb'ers behoort tot deze groep. Ze zeggen momenteel meer nadelen dan voordelen van de CSRD te ervaren. Deze groep heeft vooral behoefte aan duidelijke, praktische informatie en eenvoudige stappenplannen.

2. Mkb'ers die de CSRD als een kans zien. Deze bedrijven beschouwen duurzaamheidsrapportage als een strategisch instrument en hebben behoefte aan diepgaandere kennis en best practices om duurzaamheidsdata te benutten in hun bedrijfsvoering. Ze zien kansen, zoals verbeterde samenwerking, versterking van de concurrentiepositie en de mogelijkheid om duurzaamheidsdata in te zetten voor kostenbesparingen.

3.2 Aanbevelingen

Naar verwachting zal het aantal mkb'ers dat dataverzoeken ontvangt in de komende jaren toenemen. Dit komt doordat steeds meer bedrijven onder de CSRD-rapportageplicht zullen vallen en een groeiend aantal stakeholders duurzaamheidsrapportages actief zal gebruiken. Daarnaast is het waarschijnlijk dat bedrijven hun rapportages steeds gedetailleerder en nauwkeuriger willen maken, wat zal leiden tot een toename van de vraag naar duurzaamheidsdata binnen ketens.

De variatie in huidige praktijken en uitgevraagde duurzaamheidsdata per sector laat zien dat er geen one-size-fits-all-benadering mogelijk is voor duurzaamheidsrapportage. De verplichte dubbele materialiteitsanalyse en de ruimte voor bedrijven om zelf te bepalen over welke indicatoren zij rapporteren onder de CSRD, kunnen leiden tot aanzienlijke verschillen in rapportage, zowel tussen sectoren als binnen waardeketens. Dit onderstreept het belang van sectorspecifieke samenwerking. Om effectief te zijn, moet toekomstige communicatie, voorlichting en ondersteuning tevens aansluiten bij de verschillende behoeften van de bovengenoemde twee groepen van mkb'ers die de CSRD als kans beschouwen en degenen die de richtlijn als een lastige verplichting zien. Gezien de bevindingen uit dit onderzoek, worden de volgende aanbevelingen gedaan.

Mkb'ers

Mkb'ers die onderdeel uitmaken van de keten van (toekomstig) CSRD-plichtige bedrijven dienen zich tijdig voorbereiden op dataverzoeken. Dit betekent dat zij zowel de mogelijke uitdagingen als de kansen van duurzaamheidsdata voor hun bedrijfsmodel moeten verkennen. Er ligt een kans om de toenemende hoeveelheid data in te zetten voor kostenbesparingen, efficiëntere bedrijfsvoering en het versterken van hun concurrentiepositie. Een voorbeeld hiervan (dat een mkb'er heeft ingebracht) is te zien als door het rapporteren op afvalstromen een bedrijf inzicht krijgt in verspilling binnen zijn productieproces. Als het mkb deze verspillingen kan verminderen kan het zowel kosten besparen als ook milieuwinst boeken.

Grote bedrijven

Grote bedrijven zouden hun dataverzoeken zo moeten formuleren dat deze proportioneel en realistisch blijven. Dit betekent dat zij moeten voorkomen dat mkb'ers onevenredig worden belast met rapportage-eisen. Het is van belang dat grote bedrijven zich focussen op het uitvragen van een beperkte set 'essentiële' data. Hiervoor geeft de VSME-module die beschrijft wat aan mkb uitgevraagd kan worden belangrijke oriëntatie. Tevens is het waardevol om ketenpartners en andere bedrijven in de sector bij het maken van de DMA te betrekken. Om voorspelbaarheid en efficiëntie te vergroten, is het zinvol als grote bedrijven met geharmoniseerde formats en sectorspecifieke standaarden werken, waardoor onnodige variatie en complexiteit worden verminderd. Daarnaast wordt aanbevolen dat grote bedrijven duidelijke begeleiding en ondersteuning bieden aan hun ketenpartners, zodat het voor mkb'ers inzichtelijk wordt welke data nodig zijn en op welke wijze deze het best kunnen worden verzameld en gerapporteerd.

Brancheorganisaties

Brancheorganisaties kunnen een belangrijke rol vervullen in standaardisatie en het faciliteren van kennisdeling. Uit dit onderzoek blijkt dat er een grote behoefte is aan sectorspecifieke ESRS-richtlijnen en bijbehorende datapunten. Veel respondenten benadrukken dat brancheverenigingen een centrale rol moeten spelen in deze standaardisatieslag, omdat zij de specifieke behoeften van hun sector kennen en kunnen aansluiten op bestaande rapportages en initiatieven.

Naast standaardisatie ligt er een taak voor brancheorganisaties in het faciliteren van kennisdeling en ondersteuning. Dit kan door het organiseren van webinars, trainingen en netwerkbijeenkomsten, evenals het ontwikkelen van praktische tools en handvatten. De reacties op bestaande initiatieven zijn overwegend positief, wat aangeeft dat verdere uitbouw van deze activiteiten wenselijk is. In de toekomst kunnen brancheorganisaties een gerichte rol spelen in de voorlichting over de CSRD en ESRS— toespitst op de verschillende typen mkb'ers die eerder in de conclusies zijn beschreven. Voor mkb'ers die de CSRD als een verplichting beschouwen, ligt de nadruk op praktische uitleg en eenvoudige stappenplannen. Voor mkb'ers die de CSRD als een kans zien, kunnen brancheorganisaties verdieping bieden, bijvoorbeeld door sectorgerichte best practices te delen over hoe duurzaamheidsdata kunnen bijdragen aan strategische besluitvorming en innovatie. CSRD en de transitie naar duurzame business modellen is een nieuwe richting en dit vraagt om het creëren van een lerende omgeving waarin vertrouwen wordt opgebouwd tussen grote bedrijven, mkb'ers, accountants en andere gebruikers van duurzaamheidsrapportages. Communities of practice per sector zijn hier waardevol.

Het beroepsonderwijs en universiteiten

Naast het bedrijfsleven en brancheorganisaties hebben ook het beroepsonderwijs en universiteiten een belangrijke taak in het voorbereiden van toekomstige ondernemers en professionals op de realiteit van duurzaamheidsrapportages en het uitwisselen van duurzaamheidsdata. Het is wenselijk dat kennis over de CSRD en gerelateerde rapportagevereisten versneld wordt opgenomen in relevante curricula. Hoewel er al initiatieven in gang zijn gezet om duurzaamheidsrapportage een (grotere) plek te geven in het onderwijs, blijkt uit dit onderzoek dat de vraag naar goed opgeleide professionals met kennis van duurzaamheidsdata en rapportagesystemen snel toeneemt.

Accountants

Accountants kunnen eveneens een belangrijke ondersteunende rol spelen door toegankelijke en praktische ondersteuning voor mkb'ers te ontwikkelen en te promoten. Dit kan bijvoorbeeld door middel van standaardtemplates voor dataverzameling, begeleiding bij het rapporteren van dataverzoeken en advisering over de automatisering van niet-financiële data. Momenteel richten accountants zich vooral op grote bedrijven bij de implementatie van geautomatiseerde duurzaamheidsrapportages, maar ook mkb'ers hebben behoefte aan advies over efficiënte en haalbare oplossingen.

De Nederlandse overheid

Tot slot is het van belang dat de Nederlandse rijksoverheid (in samenspraak met Europese instanties) de implementatie van de CSRD actief blijven ondersteunen en monitoren. Dit houdt in dat zij moeten blijven communiceren over het bredere doel van de CSRD: het stimuleren van de transitie naar duurzamere bedrijfsmodellen. Daarnaast is het wenselijk dat de overheid blijft toezien op de proportionaliteit en administratieve lasten van dataverzoeken, zodat mkb'ers niet onnodig worden belast.

De overheid zou tevens moeten monitoren of marktpartijen een redelijk aanbod van gebruiksvriendelijke, betaalbare en mkb-specifieke tools en software voor duurzaamheidsrapportage ontwikkelen. Mkb'ers geven terecht aan behoefte te hebben aan toegankelijke en sectorspecifieke rapportagetools die aansluiten bij hun bedrijfsvoering. De ontwikkeling van dergelijke tools kan bijdragen aan een vermindering van administratieve lasten en tegelijkertijd de efficiëntie en nauwkeurigheid van duurzaamheidsgegevens verbeteren. Momenteel zijn diverse private marktpartijen bezig met het ontwikkelen van rapportagesoftware en tools, maar zonder coördinatie kan dit leiden tot een wildgroei aan systemen waardoor mkb'ers door de bomen het bos niet meer zien en moeite hebben om de juiste softwareoplossingen te kiezen. Om versnippering en onnodige complexiteit te voorkomen, is het wenselijk dat de overheid de marktontwikkeling actief volgt en waar nodig ondersteunt, bijvoorbeeld door richtlijnen te bieden voor de ontwikkeling van gestandaardiseerde en interoperabele systemen die aansluiten op de behoeften van het mkb.

Bevindingen, conclusies en aanbevelingen

Daarnaast kan financiële ondersteuning voor mkb'ers een belangrijk instrument zijn om de implementatie van duurzaamheidsrapportage te vergemakkelijken. Mkb'ers geven aan dat subsidies, belastingvoordelen of (gratis) consultancydiensten hen zouden helpen bij het dekken van de kosten die gepaard gaan met de nieuwe rapportageverplichtingen. Dit betreft onder meer de aanschaf van benodigde software, trainingen voor personeel en de inzet van externe expertise. Om de effectiviteit van financiële ondersteuning te waarborgen, is het belangrijk dat deze niet alleen beschikbaar wordt gesteld voor bedrijven die achterlopen, maar ook voor mkb'ers die al proactief bezig zijn met duurzaamheidsrapportage.

Een laatste aanbeveling aan de overheid is om te overwegen om enkele overheidsinstellingen zelf het goede voorbeeld te laten geven door een duurzaamheidsrapportage op te stellen. De overheid is als ketenpartner en inkoper een invloedrijke economische factor. Dit geldt zowel voor de Rijksoverheid als voor decentrale overheden, zoals provincies, gemeentes en uitvoeringsorganisaties. Hoewel deze instellingen niet onder de rapportageplicht van de CSRD vallen, werken sommige overheidsorganisaties al vrijwillig aan het opstellen van CSRD-rapportages. Deze vrijwillige rapportages zouden verder gestimuleerd kunnen worden. Door zelf transparantie te tonen en duurzaamheidsdata te rapporteren, kan de overheid het bedrijfsleven inspireren om proactief met de CSRD aan de slag te gaan.

Bijlage 1:

Methodologische verantwoording

Dit onderzoek heeft gepoogd een representatief beeld van de (ervaren) effecten van CSRD op het mkb te verkrijgen. Dat was niet eenvoudig omdat het mkb groot is en de onderzoeksopdracht van het Ministerie van Economische Zaken naast de centrale onderzoeksvraag ook meer dan 10 deelvragen bevatte. Om al deze vragen te beantwoorden voor dergelijke grote groep is gekozen voor een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethodes, die in deze bijlage worden toegelicht.

Twee breed uitgezette enquêtes onder mkb'ers

Om een representatief beeld van het aantal verzoeken tot duurzaamheidsdata te krijgen is voor de enquête samengewerkt met het marktonderzoekbureau IPSOS. IPSOS beschikt over een ISO-gecertificeerd panel met 2.214 mkb'ers (tussen 2 en 250 FTE). Zzp'ers en eenmanszaken zijn niet meegenomen in de steekproef. Tussen 4 november en 17 december 2024 is een digitale vragenlijst (zie Bijlage 2) verspreid onder deze populatie. De vragenlijst is door 431 respondenten ingevuld, wat overeenkomt met een gebruikelijke response rate. Het IPSOS-panel bestaat uit bedrijven uit alle economische sectoren, maar het aantal panelleden per sector is te klein voor representatieve uitspraken per bedrijfssector.

Omdat uit andere onderzoeken reeds was gebleken dat veel mkb'ers nog geen ervaringen hebben met duurzaamheidsdata is ervoor gekozen om het aantal IPSOS-respondenten aan te vullen met een tweede steekproef. Daarvoor zijn actief 'links' naar de digitale enquête verspreid om op deze manier meer data op te halen van mkb'ers die reeds met dataverzoeken te maken hebben gehad. Voor de verspreiding van de enquête onder deze groep is gebruik gemaakt van berichten op social media (met name LinkedIn), institutionele websites, en nieuwsletters van brancheverenigingen. In deze communicatie werd bewust niet naar de CSRD gerefereerd (een term die veel mkb'ers niet kennen) en werden mkb'ers op neutrale toon – zonder nadruk op voor- of nadelen – uitgenodigd om hun ervaringen met duurzaamheidsdata en dataverzoeken te delen. Op deze manier zijn 127 respondenten geworven. Deze tweede steekproef is niet representatief omdat (naar verwachting) bovengemiddeld veel mkb'ers met ervaring en/of belangstelling in duurzaamheidsthema's deel hebben genomen nemen. Dit is juist waardevol omdat mkb'ers die ervaring hebben met dataverzoeken ook antwoord kunnen geven op onderzoeksvragen die deze ervaring onderzoeken (en daarmee de steekproef vanuit IPSOS aanvullen).

Interviews met grote bedrijven, mkb'ers en brancheorganisaties in vier sectoren

Daarnaast zijn er interviews uitgevoerd met werknemers van grote bedrijven, mkb'ers en brancheorganisaties in vier sectoren. Zie Tabel 2 voor details; de namen van alle bedrijven zijn in samenspraak met de respondenten ("informed consent") geanonimiseerd maar via codes de onderzoeksgegevens traceerbaar.

TABEL 2: OVERZICHT VAN GEÏNTERVIEWDE BEDRIJVEN

	Soort bedrijf	Sector	CSRD- plichtig (ja/ nee)	Code
1	Grote voedselproducent	Landbouw	CSRD-plichtig	LB-GROOT1
2	Groothandel bloemen	Landbouw	CSRD-plichtig	LB-GROOT2
3	Grote supermarktketen	Landbouw	CSRD-plichtig	LB-GROOT3
4	Grote voedselproducent	Landbouw	CSRD-plichtig	LB-GROOT4
5	Kleine voedselproducent	Landbouw	Niet CSRD-plichtig	LB-KLEIN1
6	Kleine kweker	Landbouw	Niet CSRD-plichtig	LB-KLEIN2
7	Kleine verhuurder	Landbouw	Niet CSRD-plichtig	LB-KLEIN 3
8	Kleine voedselproducent	Landbouw	Niet CSRD-plichtig	LB-KLEIN4
9	Kleine kweker	Landbouw	Niet CSRD-plichtig	LB-KLEIN 5
10	Kleine handelaar	Landbouw	Niet CSRD-plichtig	LB-KLEIN 6
11	Groot bouwbedrijf	Bouw	CSRD-plichtig	BW-GROOT1
12	Groot bouwbedrijf	Bouw	CSRD-plichtig	BW-GROOT2
13	Klein bouwbedrijf	Bouw	Niet CSRD-plichtig	BW-MKB1
14	Klein bouwbedrijf	Bouw	Niet CSRD-plichtig	BW-MKB2
15	Grote zorgverzekeraar	Zorg	CSRD-plichtig	ZG-GROOT1
16	Kleine zorgverlener	Zorg	Niet CSRD-plichtig	ZG-MKB1
17	Grote bakkerij	Industrie	CSRD-plichtig	IND-GROOT1
18	Groot chemiebedrijf	Industrie	CSRD-plichtig	IND-GROOT2
19	Groot logistiekbedrijf	Industrie	CSRD-plichtig	IND-GROOT3
20	Drukkerij	Industrie	Niet CSRD-plichtig	IND-MKB1
21	Fiets accessoires	Industrie	Niet CSRD-plichtig	IND-MKB2

Bijlage 1: Methodologische verantwoording

22	Systeemintegrator in maritieme industrie	Industrie	Niet CSRD-plichtig	IND-MKB3
23	Klein bedrijf gericht op duurzame oplossingen	Industrie	Niet CSRD-plichtig	IND-MKB4
24	Kabelproducent	Industrie	Niet CSRD-plichtig	IND-MKB5
25	Producent van sensortechnologie	Industrie	CSRD-plichtig	IND-MKB6
26	Metaalproductie-bedrijf	Industrie	Niet CSRD-plichtig	IND-MKB7

Voor de semigestructureerde interviews is gebruik gemaakt van topiclijsten (zie Bijlage 3 voor een voorbeeld). Interviews hebben gemiddeld 45 minuten geduurd, werden door twee onderzoekers van het projectteam online afgenomen en zijn opgenomen met transcriptie. Voorafgaand aan elk interview is *informed consent* verkregen. Ter bescherming van persoonlijke en bedrijfsgevoelige informatie zijn de gegevens geanonimiseerd en veilig opgeslagen in een beveiligde omgeving. De interviews zijn kwalitatief geanalyseerd met gebruik van CAQDA software. De resultaten geven geen representatief beeld van het hele bedrijfsleven, maar geven belangrijke inzichten in de dynamiek en ervaringen van specifieke bedrijven. Door de keuze voor vier verschillende ketens heeft dit onderzoek gepoogd een breed perspectief te geven op wat er speelt in diverse sectoren van de Nederlandse economie.

Kwalitatieve methodes: Interviews met sector-brede stakeholders

Naast bedrijven en brancheorganisaties zijn acht vertegenwoordigers van instellingen geïnterviewd die een belangrijke rol spelen bij de implementatie van CSRD. Met toestemming van de betreffende personen worden deze organisaties in dit verslag bij naam genoemd. We hebben daarnaast vier accountantskantoren geïnterviewd, waaronder mkb-accountants en een van de "Big Four". Deze interviews met nationale stakeholders werden ook uitgevoerd op basis van topiclijsten, getranscribeerd, en kwalitatief geanalyseerd. Om te verkennen in hoeverre de uitgangssituatie en discussie in Nederland vergelijkbaar is met de situatie in andere Europese landen spraken we ook counterparts van het Nederlandse Ministerie van Economische Zaken, namelijk twee vertegenwoordigers van de Danish Business Authority (onderdeel van het Deense Ministerie van Economische Zaken) en een vertegenwoordiger van het Duitse Ministerie van Economische Zaken. Tabel 3 bevat informatie over de als 'stakeholder' gesproken instanties. De accountantskantoren en enkele brancheverenigingen zijn op wens van de geïnterviewden geanonimiseerd.

TABEL 3: OVERZICHT VAN GEÏNTERVIEWDE STAKEHOLDERS

	Soort branchevereniging of nationale stakeholder/ accounts	Naam organisatie	Codering organisatie
1	Branchevereniging bloembollen en boomkwekerij	Anthos	LB-BRV1
2	Branchevereniging voedselsector	Groentenfruihuis	LB-BRV2
3	Branchevereniging voedselsector	Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie	LB-BRV3
4	Branchevereniging bouw- infrastructuursector	Bouwend Nederland	BW-BRV1
5	Branchevereniging in de industrie	Anoniem	IND-Branche1
6	Branchevereniging in de chemie	Anoniem	IND-Branche2
7	Branchevereniging zorgverkeeraars	Zorgverkeeraars Nederland	ZG-BRV1
8	Branchevereniging zorgorganisaties	Actiz	ZG-BRV2
9	Accountant kantoor	Anoniem	ACC1
10	Accountant kantoor	Anoniem	ACC2
11	Accountant kantoor	Anoniem	ACC3
12	Accountant kantoor	Anoniem	ACC4
13	Ministerie	Ministerie van VWS	ZG-MIN1
14	Nationale Stakeholder	Logius	Logius
15	Nationale Stakeholder	Sociaal Economische Raad	SER
16	Nationale Stakeholder	Maatschappelijk verantwoord Ondernemen NL	MVO
17	Nationale Stakeholder	EFAA	EFAA
18	Nationale Stakeholder	VNO-NCW/MKB-NL	VNO-NCW
19	Nationale Stakeholder	Adviescollege toetsing regeldruk	ATR
20	Nationale Stakeholder	Kamer van Koophandel	KVK
21	Europese counterpart	Danish Business Authority	DENM
22	Europese counterpart	Duitsland (Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz)	D-EZ

Bijlage 2:

Vragenlijst van enquêtes

Nummer	Vraag + antwoordopties
1 [Voor panel reeds bekend]	Hoeveel werkzame personen (FTE) heeft uw bedrijf? - Minder dan 10 werkzame personen - 11 tot 50 werkzame personen - 51 tot 250 werkzame personen - Meer dan 250 werkzame personen
2 [Voor panel reeds bekend]	Hoeveel netto omzet had uw bedrijf (volgens de jaarrekening van 2023)? a. Minder dan € 900 duizend b. € 900 duizend tot € 15 miljoen c. € 15 miljoen tot € 50 miljoen d. Meer dan € 50 miljoen
3 [Voor panel reeds bekend]	Wat was uw balanstotaal per eind 2023? a. Minder dan € 350 duizend b. € 450 duizend tot € 7,5 miljoen c. € 7,5 miljoen tot € 25 miljoen d. Meer dan € 25 miljoen
4 [Voor panel reeds bekend]	In welke provincie zit de hoofdvestiging van uw bedrijf? Drenthe / Flevoland / Fryslân / Gelderland / Groningen / Limburg Noord-Brabant / Noord-Holland / Overijssel / Utrecht / Zeeland / Zuid-Holland
5 [Voor panel reeds bekend]	In welke sector of branche is uw bedrijf actief? Als meerdere van toepassing zijn, kruis elke branche / sector aan waarin uw bedrijf actief is (volgens de SBI codes van de Kamer van Koophandel). a. Landbouw, bosbouw en visserij b. Winning van delfstoffen (geen olie en gas) c. Industrie d. Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom e. Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering f. Bouwnijverheid g. Groot- en detailhandel; reparatie van auto's h. Vervoer en opslag i. Logies-, maaltijd- en drankverstreking j. Informatie en communicatie k. Financiële instellingen l. Verhuur van en handel in onroerend goed m. Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening n. Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening o. Onderwijs p. Gezondheids- en welzijnszorg q. Cultuur, sport en recreatie

Bijlage 2: Vragenlijst van enquêtes

6 [Voor panel reeds bekend]	<p>Welke van de onderstaande opties beschrijft het beste uw rol of functie in het bedrijf?</p> <ul style="list-style-type: none">a) CxO (CEO, CCO, CSO, CMO, etc.)b) Algemeen directeurc) Directeur-grootaandeelhouderd) CSR/ MVO managere) Anders, namelijk: <p>Sommige bedrijven verzamelen data om te achterhalen hoe hun producten, diensten of de eigen bedrijfsvoering scoren op gebied van duurzaamheid. Data kunnen cijfers zijn, maar ook geschreven informatie over wat een bedrijf wel en niet doet.</p> <p>Daarbij worden vaak drie onderwerpen onderscheiden: a) milieu en klimaat, b) sociale verantwoordelijkheid, en c) bestuur en intern toezicht.</p> <p>Voor sommige bedrijven zijn veel onderwerpen relevant en voor andere alleen een kleinere selectie.</p>
7	<p>Bij het onderwerp <u>milieu en klimaat</u> horen onder meer de onderstaande aspecten. In hoeverre zijn deze voor het werk van uw bedrijf relevant, en verzamelt uw bedrijf data over de volgende aspecten?</p> <ul style="list-style-type: none">a. Uitstoot van CO₂, broeikasgassen en energieverbruikb. Vervuiling van lucht, water en bodemc. Landgebruik en impact op lokale biodiversiteitd. Waterverbruik en -afvoere. Materiaalgebruik, afval en circulaire bedrijfsvoering <p>Per aspect:</p> <ul style="list-style-type: none">a) Voor mijn bedrijf niet relevantb) Voor mijn bedrijf relevant, maar we hebben er geen data overc) Voor mijn bedrijf relevant en we verzamelen er data over
8	<p>Bij de onderwerpen <u>sociale verantwoordelijkheid</u> en <u>bestuur</u> horen onder meer de onderstaande aspecten. In hoeverre zijn deze voor uw bedrijf relevant, en verzamelt uw bedrijf data op de over de volgende aspecten?</p> <ul style="list-style-type: none">a. Gezondheid en veiligheid van werknemers, zoals ziekteverzuim en ongevallen van eigen personeelb. Beloningen, gender-gelijkheid en opleidingsmogelijkheden voor uw werknemersc. Arbeidsomstandigheden van werknemers in de keten (buiten uw eigen bedrijf) <p>a. Veroordelingen of boetes voor corruptie of omkoping</p> <p>Per aspect:</p> <ul style="list-style-type: none">c) Voor mijn bedrijf niet relevantc) Voor mijn bedrijf relevant, maar we hebben er geen data overc) Voor mijn bedrijf relevant en we verzamelen er data over <p>Sommige mkb ontvangen van hun ketenpartners verzoeken om data over een of meerdere duurzaamheidsaspecten (zoals milieu, sociaal, bestuur). Dit kan te maken hebben de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD). Deze richtlijn verplicht grotere bedrijven te rapporteren over hun impact op de mens en op het milieu. Om dit in kaart te brengen, vragen grote bedrijven vaak informatie op bij hun leveranciers.</p>

Bijlage 2: Vragenlijst van enquêtes

9	<p>Vragen uw ketenpartners (afnemers, klanten of leveranciers) uw bedrijf om informatie en data rondom de duurzaamheid van uw producten of diensten?</p> <p><i>Denk aan cijfers of geschreven documentatie op gebied van milieu, sociaal, of toezicht.</i></p> <ul style="list-style-type: none">a) Ja, regelmatig ontvangen we verzoeken om duurzaamheidsinformatie van een of meerdere ketenpartnersb) Ja, incidenteel ontvangen we verzoeken om duurzaamheidsinformatie van een of meerdere ketenpartnersc) We hebben nog geen formele verzoeken ontvangen, maar verwachten dat dit binnenkort gaat gebeurend) Nee, we hebben geen verzoeken ontvangen → ga naar Vraag 18e) Weet ik niet → ga naar Vraag 18
10	<p>Kruis alle <u>milieuaspecten</u> aan waarover uw bedrijf in de laatste 12 maanden dataverzoeken van ketenpartners heeft ontvangen.</p> <ul style="list-style-type: none">a. Uitstoot van CO₂, broeikasgassen en energieverbruik/ brandstofverbruikb. Vervuiling van lucht, water en bodemc. Landgebruik en impact op lokale biodiversiteitd. Waterverbruik en -afvoere. Materiaalgebruik, afval en circulaire bedrijfsvoeringf. Anders, namelijk (OPEN VRAAG)g. Geen van bovenstaandeh. Dit weet ik niet
11	<p>Kruis alle <u>aspecten van sociale verantwoordelijkheid</u> en <u>intern bestuur</u> aan waarover uw bedrijf in de laatste 12 maanden dataverzoeken van ketenpartners heeft ontvangen.</p> <ul style="list-style-type: none">a. Gezondheid en veiligheid van werknemers, zoals ziekteverzuim en ongevallenb. Beloningen, gender-gelijkheid en opleidingsmogelijkheden voor werknemersc. Kinderarbeid of moderne slavernijd. Veroordelingen of boetes voor corruptie of omkopinge. Anders, namelijk (OPEN VRAAG)f. Geen van bovenstaandeg. Dit weet ik niet
12	<p>Geef aan op welke manier uw bedrijf in het algemeen verzocht wordt om data aan te leveren aan uw ketenpartners:</p> <ul style="list-style-type: none">a. Via een vast format dat aangeleverd wordt door de afnemer (bijv. een Excel template dat ingevuld en opgestuurd moet worden).b. Zonder vast format worden gegevens gedeeld (per email, telefoon, enz)c. Via een digitaal platform waar gegevens ingevoerd moeten worden.d. Op een andere manier, namelijk (OPEN VRAAG)e. Weet ik niet
13	<p>Hoe specifiek en gedetailleerd zijn in het algemeen de instructies van uw ketenpartners over het leveren van duurzaamheidsdata? Specifiek betekent dat de ketenpartners precies aangeven welke data nodig zijn en onspecifiek dat u (te) veel keuzes heeft.</p> <ul style="list-style-type: none">- Dataverzoeken op gebied van <u>milieu</u>- Dataverzoeken op gebied van <u>sociale verantwoordelijkheid</u> en <u>bestuur</u>- Helemaal niet gespecificeerd – Vrijwel niet gespecificeerd – Neutraal – Enigszins gespecificeerd – Helemaal gespecificeerd- <u>Weet ik niet</u>- <u>Niet van toepassing</u>

Bijlage 2: Vragenlijst van enquêtes

14	<p>In hoeverre is uw bedrijf in staat om te voldoen aan alle (huidige en verwachte) dataverzoeken over duurzaamheid vanuit uw ketenpartners?</p> <p>U kunt een antwoord geven op een schaal van 1 – heel slecht tot 5 – uitstekend voor</p> <ul style="list-style-type: none">- Dataverzoeken op gebied van <u>milieu</u>- Dataverzoeken op gebied van <u>sociale verantwoordelijkheid</u> en <u>bestuur</u>- <u>Weet ik niet</u>- <u>Niet van toepassing</u>
15	<p>Het is aannemelijk dat uw bedrijf voor sommige aspecten betrouwbare data heeft (bij voorbeeld op basis van eigen metingen) en voor andere aspecten met minder betrouwbare schattingen werkt.</p> <p>Hoe betrouwbaar is in het algemeen de duurzaamheids-gerelateerde data die u deelt met ketenpartners? U kunt een antwoord geven op een schaal van 1 = zeer onbetrouwbaar tot 5 zeer betrouwbaar</p> <ul style="list-style-type: none">- Data op gebied van <u>milieu</u>- Data op gebied van sociale <u>verantwoordelijkheid</u> en <u>bestuur</u>- <u>Weet ik niet</u>- <u>Niet van toepassing</u>
16	<p>Welke eisen aan duurzaamheidsdata stellen uw ketenpartners in het algemeen?</p> <ul style="list-style-type: none">- De accountant moet de processen rondom het verzamelen van data en de data-kwaliteit valideren.- Er zijn specifieke eisen ten aanzien van de data-kwaliteit, maar deze hoeven niet door een accountant gevalideerd te zijn- Geen specifieke eisen ten aanzien van data-kwaliteit en data-betrouwbaarheid- Anders, namelijk (OPEN VRAAG)- Niet van toepassing
17	<p>In hoeverre leggen uw ketenpartners aan uw bedrijf uit waarvoor of waarom zij duurzaamheidsdata opvragen?</p> <p>Geef aan op een schaal van 1 = nooit tot 5 = altijd.</p>
18	<p>Op dit moment worden in de EU vrijwillige MKB-duurzaamheidsrapportagestandaarden ontwikkeld. Deze standaarden zijn bekend onder de Engelstalige naam "Voluntary Reporting Standard for SMEs" (VSME). Met deze standaarden kan het MKB vrijwillig rapporteren over duurzaamheid. In hoeverre is uw bedrijf met de VSME in aanraking gekomen?</p> <ol style="list-style-type: none"><i>Ik heb er nooit van gehoord</i><i>Ik heb ervan gehoord, maar heb geen kennis van de inhoud</i><i>Ik ken de inhoud, maar ons bedrijf is hier niet mee bezig</i><i>Ons bedrijf is van plan om hiermee te gaan werken</i><i>Weet ik niet, geen mening</i>
19	<p>Het verzamelen van duurzaamheidsdata kan kansen bieden. Op een schaal van 1 – zeer onbelangrijk tot 5 – zeer belangrijk, hoe belangrijk vindt u de volgende potentiële kansen voor uw eigen bedrijf?</p> <ul style="list-style-type: none">- Meer inzicht in eigen duurzaamheidsprestaties en verduurzaming- Hogere efficiëntie en verbetering en van bedrijfsprocessen- Verbeterde toegang tot duurzame financiering- Versterking van concurrentie- of marktpositie <p>Weet ik niet/ geen mening</p>

Bijlage 2: Vragenlijst van enquêtes

20	<p>Het verzamelen van duurzaamheidsdata kan uitdagingen bieden of op problemen stuiten. Op een schaal van 1 – zeer onbelangrijk tot 5 – zeer belangrijk, hoe belangrijk vindt u de volgende potentiële problemen voor uw eigen bedrijf?</p> <ul style="list-style-type: none">- Gebrek aan kennis en expertise over duurzaamheid en bijhorende rapportages- Administratieve kosten en lasten- Weerstand binnen het bedrijf- Verlies van vertrouwelijke bedrijfsinformatie <p>Weet ik niet/ geen mening</p>
21	<p>De Nederlandse overheid onderzoekt hoe zij samen met ondernemersorganisaties en branchevertegenwoordigers het mkb kunnen ondersteunen op het vlak van duurzaamheidsdata.</p> <p>Op een schaal van 1 – zeer onbelangrijk tot 5 – zeer belangrijk, hoe belangrijk vindt u de volgende activiteiten om het mkb te ondersteunen?</p> <ul style="list-style-type: none">- Het geven van meer voorlichting (o.a. handleidingen, films, voorbeelden, etc)- Het bevorderen van samenwerking en uitwisseling van kennis en ervaring binnen het mkb (o.a. bijeenkomsten, trainingen, etc)- Branche-specifieke standaarden, normeringen (bv. CO₂ berekeningen per product), en afspraken over het proces om data aan te leveren- Oplossingen op gebied van technologie en software <p>Weet ik niet/ geen mening</p>
22	<p>Heeft u andere suggesties over hoe de overheid en brancheorganisaties het mkb kunnen ondersteunen op gebied van duurzaamheidsdata?</p> <p>Bent u geïnteresseerd in de resultaten van dit onderzoek? Laat dan uw emailadres achter. We sturen u dan een rapport met resultaten.</p> <p>Hartelijk dank voor uw medewerking!</p>

Bijlage 3:

Topiclijst voor interviews met mkb

Fase 1: opening	Onderwerpen	Concrete vragen/ uitspraken
Opening	<ul style="list-style-type: none"> • Elkaar voorstellen (heel kort) 	<ul style="list-style-type: none"> • Wij zijn xx/yy, onderzoekers van de Haagse Hogeschool. • Wat is uw naam en functie..?
Voorwaarden	<ul style="list-style-type: none"> • Duur gesprek • Toestemming voor a) opname en b) gebruik data (toezegging van anonimisering) • Terugkoppeling gewenst? 	<p>INFORMED CONSENT expliciet doornemen (tenzij formulier van tevoren getekend)</p>

Fase 2: kern TOPICS	Sub-topics	Concrete vragen / uitspraken
Gebruik duurzaamheidsdata in eigen bedrijf	<ul style="list-style-type: none"> • Rol van duurzaamheid 	<ul style="list-style-type: none"> • In een zin, kort en krachtig • Welke rol spelen duurzaamheidsdata voor uw bedrijf? • Wat is de strategie of beleid van de directie wat betreft data en rapportagesystemen?
Voorwaarden	<ul style="list-style-type: none"> • Over welke soort duurzaamheidsdata beschikt uw bedrijf? 	<ul style="list-style-type: none"> • Op gebied van milieu/ klimaat <ol style="list-style-type: none"> a. Uitstoot van CO₂, broeikasgassen en energieverbruik b. Vervuiling van lucht, water en bodem c. Landgebruik en impact op lokale biodiversiteit d. Waterverbruik en -afvoer e. Materiaalgebruik, afval en circulaire bedrijfsvoering • Op gebied van sociale verantwoordelijkheid <ol style="list-style-type: none"> f. Gezondheid en veiligheid van werknemers, zoals ziekteverzuim en ongevallen van eigen personeel g. Arbeidsomstandigheden van werknemers in de keten (buiten uw eigen bedrijf) h. Beloningen, gender-gelijkheid en opleidingsmogelijkheden voor werknemers • Op gebied van bestuur, toezicht, governance? <ol style="list-style-type: none"> i. Veroordelingen of boetes voor corruptie of omkoping

Bijlage 3: Topiclijst voor interviews met mkb

	<ul style="list-style-type: none"> • Gebruik data door mkb zelf 	<ul style="list-style-type: none"> • Worden een of meer van bovenstaande indicatoren actief gemonitord / voor interne doelstellingen gebruikt? • Heeft u KPI op dit gebied?
Dataverzoeken vanuit keten	<ul style="list-style-type: none"> • Soort dataverzoeken 	<ul style="list-style-type: none"> • Welke dataverzoeken ontvangt of heeft uw bedrijf ontvangen <ul style="list-style-type: none"> - Op gebied van milieu / klimaat - Op gebied van sociale verantwoordelijkheid - Op gebied van bestuur / governance? • Van wie / welke soort afnemer of klant of ketenpartner?
	<ul style="list-style-type: none"> • Manier van opvragen 	<ul style="list-style-type: none"> • Welke formats / templates? • Welke vorm van communicatie (email, digitale platform oid)?
	<ul style="list-style-type: none"> • Motivering van dataverzoeken 	<ul style="list-style-type: none"> • In hoeverre weet u waarom klant/afnemer deze dataverzoeken stuurt? Onderbouwing? • Komen dataverzoeken door CSRD of waren ze er al eerder?
	<ul style="list-style-type: none"> • Assurance en rol accountant 	<ul style="list-style-type: none"> • Welke eisen stelt afnemer aan het proces? • In hoe verre is uw accountant hierbij betrokken? • Brengt dit extra kosten mee?
	<ul style="list-style-type: none"> • Betrouwbaarheid van geleverde data 	<ul style="list-style-type: none"> • De kwaliteit van data zal verschillen. Op een schaal van 1 onbetrouwbaar tot 5 betrouwbaar, hoe goed zijn uw data in het algemeen voor <ul style="list-style-type: none"> - Milieuaspecten - Sociale aspecten / bestuur
	<ul style="list-style-type: none"> • Capaciteit om te voldoen 	<ul style="list-style-type: none"> • In hoeverre is uw bedrijf in staat om te voldoen aan dataverzoeken? • In hoe verre heeft uw bedrijf voldoende kennis in huis?
	<ul style="list-style-type: none"> • Kosten 	<ul style="list-style-type: none"> • Hoeveel tijd / moeite kost het uw bedrijf om <ul style="list-style-type: none"> - de gevraagde data te verzamelen - de data te leveren, controleren, assurance • Indien mogelijk graag uitdrukken in EURO / jaar op basis van FTE (+ kosten accountant)
Effect van dataverzoeken	<ul style="list-style-type: none"> • Impact van dataverzoeken op marktkansen / relatie met klant 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat is effect van dataverzoeken op de relatie met uw klant/ afnemer <ul style="list-style-type: none"> - qua macht / invloed - qua samenwerking in de keten - qua delen van potentieel bedrijfsgevoelige informatie - qua concurrentiepositie (positief of negatief)?
	<ul style="list-style-type: none"> • Indirecte effecten op eigen bedrijf 	<ul style="list-style-type: none"> • Welke effecten heeft het verzamelen / leveren van duurzaamheidsdata op uw eigen bedrijf, intern?

Bijlage 3: Topiclijst voor interviews met mkb

		<ul style="list-style-type: none"> • Interne samenwerking tussen afdelingen • Duurzaamheidsstrategie • Marketing, publiciteit • ...
Behoeftte aan ondersteuning	<ul style="list-style-type: none"> • Eigen behoeftes en activiteiten 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat heeft uw bedrijf nodig aan ondersteuning? <ul style="list-style-type: none"> - Denk aan: meer kennis over CSRD / richtlijnen - Betere interne IT systemen - Betere afstemming met afnemers / leveranciers in de keten - Meer uitwisseling met andere bedrijven in dezelfde sector • Wat heeft uw bedrijf al gedaan om de eigen capaciteiten te versterken?
Effect van dataverzoeken	<ul style="list-style-type: none"> • Gewenste ondersteuning vanuit overheid + brancheorganisaties 	<ul style="list-style-type: none"> • In hoeverre zou het uw bedrijf helpen als er meer aangeboden / geïnvesteerd wordt in <ul style="list-style-type: none"> - Voorlichting (handleiding, filmpjes, enz) - Samenwerking / uitwisseling met andere bedrijven (community of practice, bijeenkomsten brancheorganisaties, enz) - Ontwikkeling van standaarden, normeringen - Ontwikkeling van software, tools
Fase 3: afsluiting		
Onderwerpen		Concrete vragen/ uitspraken
Conclusie	<ul style="list-style-type: none"> • Samenvatten 	
Follow-up, Dank	<ul style="list-style-type: none"> • Terugkoppeling van resultaten gewenst? 	

Bijlage 4:

Bronnenlijst

- ABN AMRO. (2023). *Duurzaamheidsrapportage volgende uitdaging voor bedrijven in onzeker 2024* (Sectorprognose). <https://www.abnamro.nl/nl/zakelijk/insights/sectoren-en-trends/sectorprognoses/alle-sectoren/duurzaamheidsrapportage-volgende-uitdaging-voor-bedrijven-in-onzeker-2024.html>
- Adviescollege Toetsing Regeldruk. (2024). *ATR-advies Implementatiebesluit richtlijn duurzaamheidsrapportering*. Adviescollege Toetsing Regeldruk. <https://www.adviescollegeregeldruk.nl/documenten/adviezen/2024/01/11/atr-advies-implementatiebesluit-richtlijn-duurzaamheidsrapportering>
- Ahern, D. (2023). The Sustainability Reporting Ripple: Direct and Indirect Implications of the EU Corporate Sustainability Reporting Directive for SME Actors. In A. Bartolacelli (Red.), *The Prism of Sustainability*.
- Allgeier, S., & Feldmann, R. (2023). CSRD Sustainability Reporting For Non-listed SMEs: European Regulators Remain Challenged. *European Company and Financial Law Review*, 20(3), 438-446. <https://doi.org/10.1515/ecfr-2023-0019>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2024a, april 9). *Ruim 1,5 miljoen mkb-bedrijven in Nederland* [Webpagina]. Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2024/15/ruim-1-5-miljoen-mkb-bedrijven-in-nederland>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2024b, oktober 3). *Toeleveringen mkb aan grootbedrijf, per bedrijfstak, 2021* [Webpagina]. Centraal Bureau voor de Statistiek. <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2024/40/toeleveringen-mkb-aan-grootbedrijf-per-bedrijfstak-2021>
- Dijksma, D. (2024). *Het industriële midden- en kleinbedrijf over de CSRD* [Bachelor thesis]. Aeres Hogeschool Dronten.
- Donk, C. van der. (2024). *CSRD a driver of change or a burden for SME* [Master Thesis]. Utrecht University.
- Exact. (2024). *MKB barometer 2024*. https://files.exact.com/static/web/pdf/mkb-barometer/2024/NL_All-mkb-barometer-2024.pdf
- Faqih, A., & Kramer, R. (2024). The Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD): An Effective Approach to Implementation. *Diponegoro Journal of Accounting*, 4(13), 1-9.
- Groen, P. de, Alcidi, C., Rossotti, T., Pozo, B., Oliinyk, I., Gojsic, Andersson, F., Gökten, M., Korenblit, A., Nagtetaal, J., Ellina, D., Akhvediani, T., Righetti, E., Sproge, J., & Vona, L. (2022). *Cost-benefit analysis of the first set of draft European-Sustainability Reporting Standards*. CEPS, Milieu. <https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2022/11/Cost-benefit-analysis-of-the-First-Set-of-draft-European-Sustainability-Reporting-Standards.pdf>
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2023, juli 12). *Wat is het Programma KIK-V?* Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. <https://www.kik-v.nl/onderwerpen/veelgestelde-vragen/vraag-en-antwoord/onderwerpen/veelgestelde-vragen/vraag-en-antwoord/wat-is-programma-kik-v>

Bijlage 4: Bronnenlijst

- MT/Sprout. (2024, oktober 16). *Nationale CSRD-enquête: 70 procent van bedrijven goed voorbereid op de CSRD*. MT/Sprout. <https://mtsprout.nl/impact/merendeel-bedrijven-goed-voorbereid-op-de-csrd>
- Runesson, E., & Samani, N. (2024). Reporting for sustainability. A presentation of challenges. In M. Bruncevic, S. Fellman, A. Styhre, & M. Söderbom (Red.), *Towards a sustainable world: Academic insights and perspectives* (pp. 141-158). University of Gothenburg.
- Schuil, G. (2024). *De veranderende rol van de accountant als adviseur van het mkb naar aanleiding van de CSRD [Ongepubliceerd manuscript]*. HAN University of Applied Sciences.
- Sociaal Economische Raad & Raad voor de Jaarverslaggeving. (2024). Vragen en antwoorden CSRD en ESRS. <https://www.ser.nl/nl/thema/duurzaamheid/faq>
- Steinbinder, R. (2023). *Impact of CSRD on SMEs* [Master Thesis]. Technical University of Munich.

dehaagsehogeschool.nl

070 - 445 8888

Johanna Westerdijkplein 75
2521 EN Den Haag